

Πώς Αποτυπώνονται η Άνοια και τα Συναφή της Νοσήματα σε Κείμενα από το 1555 π.Χ. μέχρι τον 7ο μ.Χ. Αιώνα: Η Περίπτωση του Γαληνού και του Παύλου Αιγινήτη

τὰ τῆς ψυχῆς ἔργα καὶ πάθη
ταῖς τοῦ σώματος ἔπεσθαι κράσεσιν. (5)

GALENUS Med. Quod animi mores corporis
temperamenta sequantur {0057.027} Kühn volume 4 page 787 line 5

ΑΝΑΡΓΥΡΟΣ Β. ΚΑΡΑΠΕΤΣΑΣ*, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Β. ΜΑΝΔΡΑΚΗΣ**

Περίληψη

Η εισήγησή μας, στο πρώτο μέρος, έχει ως θέμα της το πώς εμφανίζονται και περιγράφονται ο όρος «άνοια» και η νόσος άνοια σε αρχαία κείμενα. Καταγράφουμε, δηλαδή, το περιεχόμενο που δόθηκε στην άνοια και σε συναφή προς αυτήν νοσήματα σε διάφορα κείμενα, ξεκινώντας από δύο παπύρους.

Α) Ο Αιγυπτιακός πάπυρος του Ebers (ο οποίος εκτιμάται ότι έχει γραφεί περίπου στο 1555 π.Χ) είναι το αρχαιότερο κείμενο, σύμφωνα με την έρευνά μας, που περιλαμβάνει τις περισσότερες αναφορές σε συναφείς με την άνοια νόσους. Ανάμεσα στα άλλα γίνεται αναφορά, για παράδειγμα, στο «**χάσιμο του νου και το γεγονός ότι ξεχνάμε σε μεγάλη ηλικία**».

Β) Ο πάπυρος (αιγυπτιακός κι αυτός) του Edwin (γράφηκε το 1700 π.Χ., αλλά βασίζεται σε κείμενο το οποίο πάει πίσω στο 3000 π.Χ. περίπου) αναφέρεται σε μια ασθένεια παρόμοια με την αφασία (Πάπυρος Edwin Case 22).

Γ) Με τη σημασία της απερισκεψίας, επιπολαιότητας και αβελτηρίας, ο όρος άνοια απαντάται σε πολλούς συγγραφείς/ποιητές: Στον Όμηρο, τον Αναξαγόρα, τον Δημόκριτο, τον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη, τον Αρεταίο τον Καπαδόκη κ.ά.

Δ) Ο Ιπποκράτης χρησιμοποίησε ψυχιατρικούς όρους που τους χρησιμοποιούμε και σήμερα, όπως: Μανία, Μελαγχολία Φρενίτιδα, Παραφροσύνη, Παρακοπή και Παράνοια.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο μέρος, εστιάζουμε την έρευνά μας στο έργο του Γαληνού (129 μ.Χ – 199 μ.Χ), του δεύτερου σε σπουδαιότητα ιατρού της αρχαιότητας, μετά από τον Ιπποκράτη. Στον Γαληνό αναζητούμε την άνοια και τα συναφή προς αυτήν νοσήματα τα οποία βρίσκουμε στα διασωθέντα έργα

του πολυγραφότατου αυτού γιατρού. Ο Γαληνός περιέγραψε, εκτός από την άνοια, άλλες τριάντα περίπου «ασθένειες του νου», όπως: «την έκστασιν, την μύρωσι, το σκοτωματικόν, την φρενίτιδα... Αυτές τις έχουμε καταγράψει με αλφαβητική σειρά. Ως θεραπεία της άνοιας ο Γαληνός προτείνει φλεβοτομή και συνδυασμό βοτάνων.

Καταγραμμένη, λοιπόν, περιγραφή ψυχικών νοσημάτων, γενικά, βρίσκουμε από τον 17^ο π.Χ αιώνα. Σε ελληνικό κείμενο στον Ιπποκράτη υπάρχουν συναφείς με την άνοια ψυχιατρικοί όροι, ως νόσο την άνοια τη συναντάμε στο έργο του Γαληνού. Μαζί με την άνοια στο έργο του Γαληνού βρίσκουμε και αρκετές παρόμοιες ψυχικές νόσους.

Λέξεις κλειδιά: αρχαία ιατρική, ψυχικά νοσήματα, άνοια, Γαληνός, Παύλος ο Αιγινήτης

* Καθηγητής Νευροψυχολογίας και Νευρογλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Τμήμα Ειδικής Αγωγής

**Υ. Δ. στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ειδικής Αγωγής
pmandr@gmail.com, Τηλ: 6947932694, εργασίας: 2421046090,
σπιτιού: 2421028175

Εισαγωγή

Το άρθρο μας αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος καταγράφουμε το περιεχόμενο που δόθηκε στην άνοια και σε συναφή προς αυτήν νοσήματα σε διάφορα κείμενα, ξεκινώντας από δύο αιγυπτιακούς παπύρους και στη συνέχεια παρακολουθούμε το περιεχόμενο που δόθηκε στον όρο «άνοια» σε κείμενα ελλήνων συγγραφέων. Η έρευνά μας εντόπισε τα παρακάτω:

A) Ο Αιγυπτιακός πάπυρος του Ebers (ο οποίος εκτιμάται ότι έχει γραφεί περίπου το 1555 π.Χ) είναι το αρχαιότερο κείμενο, σύμφωνα με την έρευνά μας, που περιλαμβάνει τις περισσότερες αναφορές σε συναφείς με την άνοια νόσους. Ανάμεσα στα άλλα γίνεται αναφορά, για παράδειγμα, στο «χάσιμο του νου και το γεγονός ότι ξεχνάμε σε μεγάλη ηλικία». Στον πάπυρο αυτό δεν έχουμε αναφορά του όρου «άνοια» αλλά έχουμε γενική περιγραφή της νόσου της άνοιας, περίπου όπως την εννοούμε σήμερα.

B) Ο πάπυρος του Edwin γράφτηκε το 1700 π.Χ., αλλά βασίζεται σε κείμενο το οποίο πάει πίσω στο 3000 π.Χ. περίπου. Εδώ έχουμε αναφορά και σε μια ασθένεια παρόμοια με την αφασία (Πάπυρος Edwin, Case 22).

Γ) Με τη σημασία της απερισκεψίας, επιπολαιότητας και αβελτηρίας, ο όρος άνοια απαντάται σε πολλούς συγγραφείς/ποιητές, όπως: Στον Όμηρο, τον Αναξαγόρα, τον Δημόκριτο, τον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη, τον Αρεταίο τον Καπαδόκη κ.ά., ενώ ο Ιπποκράτης χρησιμοποίησε αρκετούς ψυχιατρικούς όρους και άλλων επιστημονικών τομέων, όπως Μανία, Μελαγχολία, Φρενίτιδα, Παραφροσύνη και Παράνοια, που τους χρησιμοποιούμε μέχρι σήμερα. Στη συνέχεια, στο δεύτερο μέρος, εστιάζουμε την έρευνά μας στο έργο του Γαληνού (129 μ.Χ – 199 μ.Χ), του δεύτερου σε σπουδαιότητα ιατρού της αρχαιότητας, μετά από τον Ιπποκράτη, και του τελευταίου αξιόλογου γιατρού των ελληνορωμαϊκών χρόνων. Στον Γαληνό για πρώτη φορά συναντάμε την άνοια ως νόσο. Αναζητούμε, λοιπόν, στο έργο του την άνοια και τα συναφή προς αυτή νοσήματα. Ο Γαληνός περιέγραψε, εκτός από την άνοια, άλλες εικοσιπέντε «ασθένειες του νου», όπως: «την έκστασιν, την μώρωσιν, το σκοτωματικόν, την φρενίτιδα... Αυτές τις έχουμε ταξινομήσει αλφαβητικά. Οι τρόποι θεραπείας των παραπάνω νοσημάτων αναζητήθηκαν σε κείμενα του Γαληνού και του Παύλου Αιγινήτου, κυρίως. Με δεδομένο ότι ανάμεσα στους δύο αυτούς συγγραφείς παρεμβάλλονται πέντε αιώνες περίπου, συγκρίνουμε τους τρόπους θεραπείας που αυτοί προτείνουν για να δούμε αν είναι ίδιοι ή αν

άλλαξαν (οι τρόποι).

Η έρευνά μας εντόπισε ακόμα ότι: **1.** Καταγεγραμμένη περιγραφή ψυχικών νοσημάτων, σχετικών με την άνοια, βρίσκουμε από τον 17ο π.Χ αιώνα. **2.** Σε ελληνικό κείμενο στον Ιπποκράτη υπάρχουν συναφείς με την άνοια ψυχιατρικοί όροι και ως νόσο την άνοια τη συναντάμε πρώτη φορά στο έργο του Γαληνού. **3.** Μαζί με την άνοια στο έργο του Γαληνού βρίσκουμε και αρκετές παρόμοιες ψυχικές νόσους. **4.** Οι τρόποι θεραπείας που προτείνει ο Αιγινήτης μετά από πέντε αιώνες παραμένουν οι ίδιοι με αυτούς του Γαληνού και του Αλεξάνδρου του Τραλλιανού. Υπάρχουν, κατά τον Αιγινήτη, οι παλιότεροι ιατροί και οι νεότεροι. Ο τελευταίος από τους παλιότερους είναι ο Γαληνός, τον οποίο θεωρεί «ορόσημο» στην ιατρική. Μεταφράζουμε τον πρόλογο του επτάτομου έργου του Αιγινήτη¹: «Γράφτηκε από μένα αυτό το έργο (Επιτομές ιατρικές σε επτά τόμους), όχι γιατί ξεπεράστηκε κάτι από όσα έγραψαν οι παλιότεροι (ιατροί) στα έργα τους για την τέχνη μας (την ιατρική)· πιο πολύ θα είναι ένα συνοπτικό εγχειρίδιο· γιατί ενώ εκείνοι οι παλιότεροι (ιατροί) εργάστηκαν με πολύ φιλοπονία, σωστά και εξαντλητικά, οι νεότεροι που ούτε καν ποτέ πήραν αφορμή να τα διαβάσουν (τα έργα εκείνων) τους κατηγορήσαν κι από πάνω για φλυαρία». Σωστά θεωρεί στη συνέχεια τα έργα του Ιπποκράτη και του Γαληνού². Από τους νεότερους (μετά το Γαληνό) αναφέρει τον Ορειβάσιο (έζησε τον 4ο μ.Χ. αιώνα). Αυτός, αναφέρει ο Αιγινήτης, άφησε μεν αξιόλογο έργο, η επιτομή, όμως, του έργου του που έγραψε και την απηύθυνε στο γιο του τον Ευστάθιο, έχει πολλές ελλείψεις³γι αυτό και ετοίμασα αυτή την επιτομή από τα έργα των αρχαίων. Απέφυγα να προσθέσω δικές μου απόψεις εκτός από λίγες που διαπίστωσα και τις δοκίμασα στην πράξη»

Ο Γαληνός, λέει η Krug, αποτελεί για την ιατρική της εποχής του μια κορύφωση και μαζί ένα οριακό σημείο, σαν να είχε οδηγήσει την ιατρική επιστήμη στα όρια των δυνατοτήτων της. Το τεράστιο έργο του δημιούργησε την εντύπωση ότι δεν ήταν δυνατόν να του προσθέσει κανείς τίποτε, πολύ δε περισσότερο δεν μπορούσε κανείς να το ξεπεράσει. (Krug, 2008 σελ. 210). Ο Αλέξανδρος ο Τραλλιανός και ο Παύλος Αιγινήτης όχι μόνο δίνουν τον ίδιο ορισμό του ληθάργου για παράδειγμα, αλλά χρησιμοποιούν και πάρα πολλές ίδιες λέξεις.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Οι άνοιες⁴ αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα πεδία των νευροεγκεφαλολογικών νοσημάτων της τρίτης,

κυρίως, ηλικίας. Υπολογίζεται ότι το έτος 2025, θα νοσούν από κάποιας μορφής άνοια, περίπου 1,2 δισεκατομμύρια ανθρώπων άνω των 60 ετών. Έχει ενδιαφέρον να παρακολουθήσουμε μέσα στο χρόνο τι γνώριζε ο άνθρωπος για την άνοια και τι είδους θεραπείες πρότειναν. Στο πλαίσιο αυτό η έρευνά μας βρήκε ότι ο Γαληνός πρώτος μελέτησε την άνοια. Μελετώντας, βέβαια, τις απόψεις που είχε για την άνοια⁵ ο Γαληνός, που έζησε το 2^ο μ.Χ αιώνα, δεν θέλουμε να πάμε πίσω στον Γαληνό, **αλλά να πάμε μπροστά με τον Γαληνό.** Η αναμενόμενη αύξηση των περιστατικών με άνοια τύπου Alzheimer είναι ένα από τα προβλήματα που θα απασχολήσει έντονα την Ελλάδα τα επόμενα χρόνια. Είναι μια ιδιαίτερα επιβαρυντική νόσος και απαιτεί οργανωμένη προσπάθεια από την κοινωνία, την επιστήμη και την πολιτεία προκειμένου να υποστηριχθούν και να βοηθηθούν οι ασθενείς και οι οικογένειές τους.

Η έρευνά μας βρήκε, επίσης, ότι το αρχαιότερο κείμενο στο οποίο υπάρχουν αναφορές σε συμπτώματα της άνοιας, είναι ο πάπυρος Ebers, ο οποίος έχει γραφεί περίπου στο 1555 π.Χ. (Finger, 1994, 2000). Στον πάπυρο αυτό περιγράφονται περίπου 900 ιατρικές συνταγές για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων διαταραχών. Βρίσκουμε, επίσης μεταξύ άλλων, ότι σε κάποιους ασθενείς παρατηρούμε: **1.** «χάσιμο του νου και αφηρημάδα⁶». **2.** Ότι «πνίγεται το μυαλό του [του ασθενούς], αυτό σημαίνει ότι το μυαλό του ξεχνάει, όπως, όταν κάποιος σκέφτεται κάτι άλλο⁷». **3.** Σε ασθενή παρατηρήθηκε: «γονάτισμα του μυαλού του· αυτό σημαίνει ότι το μυαλό του συστέλλεται»⁸. «Το δε μυαλό γονατίζει εξ αιτίας του πυώδους: αυτό σημαίνει ότι το μυαλό είναι μικρό στο εσωτερικό της κοιλίας του»⁹. **4.** Όσον αφορά την «ξήρανση του νου»: «είναι (λόγω του γεγονότος) ότι το αίμα στην καρδιά πήζει¹⁰». **5.** Σε άλλον ασθενή πάλι «το μυαλό του έχει συρρικνωθεί, υπάρχοντας σκοτάδι στο εσωτερικό του»¹¹»

Στον πάπυρο του Edwin¹² δίνονται κάποια συμπτώματα αφασίας: Στη μεταγραφή που έκανε ο Robert H. Wilkins από τα ιερογλυφικά στην αγγλική γλώσσα¹³ διαβάζουμε τα εξής: «Κάποιοι που έχει ένα κάταγμα στον κρόταφο, που αιμορραγεί από τα ρουθούνια του και τα αυτιά του, είναι ζαλισμένος, και έχει δυσκαμψία στο λαιμό του: περίπτωση για την οποία δεν γίνεται τίποτα¹⁴». Να σημειωθεί ότι ο εν λόγω πάπυρος είναι χωρισμένος σε «περιπτώσεις¹⁵» (Cases). Η κάθε μία δε περίπτωση αποτελείται από τα εξής μέρη: **A.** τον **Τίτλο:** (όπου δίνεται συνοπτικά με τι έχει να κάνει η περίπτωση του ασθενούς). **B.** Το κύριο μέρος το οποίο ονομάζει **Εξέταση και Προβλέψεις** (εδώ εκτί-

θεται αναλυτικότερα τι παρατηρείται στον ασθενή. **Γ.** Τι είδους θεραπεία (αν αυτή υπάρχει) προτείνεται για τη συγκεκριμένη περίπτωση¹⁶. Περιέχονται συνολικά

48 περιπτώσεις. Για την ίδια περίπτωση, την 22¹⁷ στο Neuroscience for Kids The Edwin Smith Surgical Papyrus¹⁸, θεωρείται ότι είναι η πρώτη που τεκμηριώνει την **αφασία**¹⁹. Το σχόλιό του πάνω στην περίπτωση 22 έχει ως εξής: «**Κάταγμα του κροταφικού οστού (του κρανίου). Αυτός ο ασθενής δεν μπόρεσε να μιλήσει και αυτή η περίπτωση πιστεύεται ότι είναι η πρώτη που τεκμηριώνει την αφασία.** Εάν πρόκειται για περιγραφή της αφασίας, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως προάγγελος της περιφημής εργασίας, της σχετικής με την αφασία του Paul Broca (1861)! χιλιάδες χρόνια πριν (από το 1861). Για την περίπτωση 22: «**Η πάθηση δεν μπορεί να θεραπευθεί.**»

Οι περιγραφές αυτών των διαταραχών υποδηλώνουν ότι οι Αιγύπτιοι αντιμετώπιζαν ψυχικές και σωματικές ασθένειες με τον ίδιο τρόπο. Ο πάπυρος (The Edwin Smith Papyrus) δημοσιεύθηκε και μεταφράστηκε από διάφορους ερευνητές (καλύτερη είναι η γερμανική έκδοση Grundriss der Medizin der alten gypter και βασίζεται σε αυτή την έκδοση Paul Ghalioungui)²⁰. Περνώντας στον ελαδικό χώρο θα σταθούμε κατ' ανάγκη πρώτα στον Όμηρο, τον αρχαιότατο και μέγιστο ποιητή. Στον Όμηρο ο όρος ανοήμων σημαίνει, όπως και σε άλλους συγγραφείς τον ανόητο²¹, τον μη έχοντα μυαλό, τον άνου, πολλές φορές αποδίδεται με το επίθετο «νηπύτιος» (προέρχεται από το νήπιος =μωρός, ανόητος²². Στη Φ ραφωδία της Ιλιάδας, στην ίδια συνάντηση των θεών που είχε ως θέμα της αν πρέπει να συμμετέχουν οι θεοί βοηθώντας τους εμπόλεμους (Τρώες-Έλληνες) ή αν πρέπει να αποχωρήσουν, πρώτα η Θεά Αθηνά αποκαλεί ανόητο, νυπήτιο²³, τον Άρη που προσπαθεί να συγκρίνεται μ' αυτήν (την Αθηνά) ως προς την ανδρεία και 30 στίχους μετά ο Ποσειδώνας χαρακτηρίζει με το ίδιο επίθετο (νηπύτιο) τον νεότερό του θεό Απόλλωνα και συμπληρώνει ότι ο Απόλλων έχει και ανόητη καρδιά²⁴. εδώ ο πρώτος θεός υποστηρίζει την άποψη ότι δεν πρέπει να φύγουν από τη μάχη, γιατί θα τους τιμωρήσει ο Δίας, όπως τους τιμώρησε αυτούς τους δύο θεούς και παλιότερα, όταν τους υποχρέωσε να είναι υποτελείς στον Λαομέδοντα. Στον Όμηρο συναντάται επίσης ο όρος «ανοήμων» και έχει τη σημασία της έλλειψης σύνεσης²⁵. Ο όρος νόος, τέλος, συναντάται πάνω από 100 φορές. Η άνοια με τη σημασία της έλλειψης νου, βρίσκεται και σε άλλους συγγραφείς και ποιητές, όπως στους: Αισχύλο, Θέογνη, Αναξαγόρα²⁶, Δημόκριτο²⁷,

Πλάτων κ.λπ. Ο Πλάτωνας τονίζει ότι η άνοια έχει διαφορετικό περιεχόμενο από την ευήθεια· η ευήθεια έχει περιεχόμενο θετικό· ευήθεια = καλώς [ως προς] τὸ ἦθος κατεσκευασμένη διάνοια· κατά συνέπειαν η άνοια είναι όχι καλώς [ως προς] τὸ ἦθος κατεσκευασμένη διάνοια²⁸.

Για το νου, τώρα, ο πρώτος Έλληνας συγγραφέας της αρχαιότητας που μίλησε γι' αυτόν ήταν ο Αναξαγόρας. «Ο νους είναι αναμφίβολα κάτι θεϊκό και ανεπηρέαστο, λέει ο Αριστοτέλης και συνεχίζει. «Το ότι η νοητική και θεωρητική λειτουργία μαραίνεται, οφείλεται στο ότι με το γήρας κάτι άλλο μέσα [μας] φθείρεται, δε φθείρεται ο νους» (Περί Ψυχής (408b)²⁹.

Ο Ιπποκράτης χρησιμοποίησε ψυχιατρικούς όρους που τους χρησιμοποιούμε και σήμερα, όπως: Μανία, Μελαγχολία, Φρενίτιδα, Παραφροσύνη, Παρακοπή και Παράνοια. Ήταν γνώστης, επίσης, της ψύχωσης της εγκυμοσύνης και της αλκοολικής ψύχωσης. Τέλος, να προσθέσουμε τις πρωτότυπες, επίσης, αντιλήψεις του Ιπποκράτη για την ευνοϊκή επίδραση του πυρετού (πυρετοθεραπεία) και του ύπνου (υπνοθεραπεία) σε νευροψυχικά νοσήματα.. Δεν παρέλειψε να αναφερθεί στην ψυχοθεραπευτική και στην ψυχιατρική εξέταση. Αυτό φαίνεται στο βιβλίο του «περί χυμών» (Ε 488-9), όπου προσπαθεί ο Ιπποκράτης να συλλέξει πληροφορίες γύρω από την προσωπικότητα του ασθενή του (ενδεχόμενες καταχρήσεις, ύπνος, σωματική και πνευματική κούραση κ.α.). Υποδείγματα επιστημονικής σκέψης αποτελούν μέχρι και σήμερα πολλές κλινικές ψυχιατρικές αντιλήψεις του Ιπποκράτη

Ο Αρεταίος ο Καπαδόκης, που έζησε τα πρώτα μεταχριστιανικά χρόνια, περιγράφει διάφορες ψυχασθένειες, των οποίων διέκρινε τρία είδη: τη μανία, τη μελαγχολία και την παραφροσύνη. Και, τέλος, ο Επιφάνειος, εκκλησιαστικός συγγραφέας που έζησε τον 4^ο π. Χ αιώνα κατακεραυνώνοντας τους αιρετικούς βάζει την άνοια των αιρετικών δίπλα ακριβώς στη φρενοβλάβειά³⁰ τους. Βρήκαμε, τέλος, ότι ο Παύλος Αιγινήτης γνώριζε το έργο του Αλεξάνδρου Τραλλιανού, αφού περιγράφει με τον ίδιο τρόπο ασθένειες, όπως είναι ο λήθαργος.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ ΓΑΛΗΝΟΣ³¹

Ο Γαληνός γεννήθηκε στην Πέργαμο, όπου ο πατέρας του ήταν αρχιτέκτονας και μαθηματικός. Στην αρχή σπούδασε ιατρική στην Πέργαμο κι αργότερα στη Σμύρνη, στην Κόρινθο και στην Αλεξάνδρεια. Για να μπορέσει να τελειώσει τις σπουδές του έγινε χειρουργός για τέσσερα χρόνια στους γκλαντιατόρους

(μονομάχους - δούλους) της Πέργαμου. Έκανε πολλά ταξίδια. Ύστερα, τον τράβηξε ή Ρώμη, η πόλη που πηγαίνανε τον καιρό εκείνο οι άνθρωποι για να κάνουνε την τύχη τους. Γνωρίζουμε ότι στη Ρώμη είχε τεράστια εκτίμηση κι ο ίδιος ο αυτοκράτορας ο Μάρκος Αυρήλιος είχε ζητήσει τις υπηρεσίες του. Ο Γαληνός μελέτησε πειραματικά τον εγκέφαλο (Καραπέτσας Word). Θεμελίωσε την Φυσιολογία και την Ανατομική³². Είναι ο μεγαλύτερος γιατρός μετά τον Ιπποκράτη³³. Μετά τον Ιπποκράτη, ο επόμενος Έλληνας ιατρός του αναφέρθηκε εκτενώς στις παθήσεις του εγκεφάλου και στη χειρουργική αντιμετώπισή τους ήταν ο Γαληνός. Πραγματοποιώντας πολυάριθμες ανατομές προσέφερε πολύτιμες γνώσεις και παρατηρήσεις θεμελιώνοντας την ιατρική σκέψη και πρακτική για τους επόμενους σχεδόν δεκαπέντε αιώνες³⁴.

Παρ' όλη την επίδραση την οποία ήσκησε ο Γαληνός στην ιατρική των μέσων και των νεωτέρων χρόνων, εν τούτοις η μελέτη των έργων του δεν προσλαμβάνει σήμερα την έκταση της μελέτης των έργων του Ιπποκράτη. Όσο, όμως, μελετάται το έργο το Γαληνού, τόσο περισσότερο ανακαλύπτεται η βαρύτητα, η προσήλωση στην ιατρική έρευνα³⁵, η σπουδαιότητα, και η συμβατότητα του έργου του με τη σύγχρονη ιατρική.

Βασικές απόψεις του σχετικές με τη βασική αιτία των ασθενειών του εγκεφάλου ήταν:

- Όταν ο χυμός του εγκεφάλου που πλεονάζει είναι ψυχρός, καταλαμβάνει τον άνθρωπο αναισθησία και ακινησία³⁶.

- Η ξηρότητα στον εγκέφαλο είναι αυτή που κάνει τον άνθρωπο συνετό. Τα αστέρια έχουν σχήμα αυγοειδές και είναι ξηρά γι' αυτό διακατέχονται από άκρα σύνεση (9).

- Παραπέμπει και στον Αριστοτέλη ο οποίος μιλάει για την ύπαρξη ή όχι αίματος και για την ποιότητα του αίματος: Το παχύτερο και θερμότερο αίμα, είπε, δίνει ισχύ σ' όποιο πλάσμα το έχει μέσα του. Το λεπτότερο και ψυχρότερο αίμα κάνει το πλάσμα που το έχει αισθητικότερο και νοερότερο. Τη διαφορά αυτή που οφείλεται στο αίμα (την παρατηρούμε) ότι είναι ανάλογη στους ζωντανούς οργανισμούς. Έτσι οι μέλισσες και τα άλλα ζώα που μοιάζουν με τις μέλισσες (και δεν έχουν αίμα) είναι φρονιμότερα από πολλά έναιμα ζώα. Από τα έναιμα τώρα είναι φρονιμότερα όσα έχουν ψυχρό και λεπτό αίμα. Τέλεια είναι τα ζώα που έχουν αίμα θερμό, λεπτό και καθαρό.... λέει ο Αριστοτέλης.

Βασικές απόψεις του Γαληνού περί ψυχικής υγείας, κυρίως

- Οι υπερβολικές επιθυμίες και κινήσεις και διαλογι-

σμοί και θυμοί φέρνουν στην επιφάνεια το ζωώδες μέρος του ανθρώπου, η δε έλλειψη των παραπάνω οδηγούν σε κακή διάθεση και ψυχρότητα στο σώμα. Οι πρώτες από τις συνήθειες που αναφέραμε (οι υπερβολές) οδηγούν σε πυρετούς και στα θερμότερα πάθη, οι δεύτερες (οι ελλείψεις) έχουν ως αποτέλεσμα εμφράξεις στο συκώτι και στα σπλάχνα, έχουν ακόμα ως αποτέλεσμα επιληψίες, αποπληξίες και άλλες παρόμοιες ασθένειες.

Η θεωρία του Γαληνού για τους τρεις τύπους πνεύματος παρουσιάζει σημαντικές ομοιότητες με την Πλατωνική διάκριση των τριών μερών της ψυχής (επιθυμητικό με έδρα το ήπαρ, θυμοειδές με έδρα την καρδιά, λογιστικόν με έδρα τον εγκέφαλο).

-Οι ψυχικές δυνάμεις που μας διοικούν έχουν τη βάση τους σε τρία μέρη του σώματος³⁷: **1.** Το πνεύμα που εδρεύει στον εγκέφαλο είναι το “ψυχικόν πνεύμα”, αυτό μέσω των νεύρων μεταφέρεται σε ολόκληρο το σώμα και θεωρείται ως το ηγεμονικό μέρος. **2.** Στην καρδιά είναι το κέντρο στο οποίο ενυπάρχει η δυνατότητά μας να θυμώνουμε, έχουμε σφυγμό στην ίδια την καρδιά και στις αρτηρίες και γινόμαστε ορμητικοί. Είναι το «ζωτικόν πνεύμα» **3.** Η ψυχική δύναμη από την οποία τρεφόμαστε έχει ως βάση το συκώτι, αναπτυσσόμαστε, νιώθουμε πείνα, γίνεται η πέψη των τροφών, η αιμάτωση των οργάνων της πέψης και [όλα τα σχετικά με την πέψη], αυτό το πνεύμα που έχει έδρα το συκώτι είναι το “φυσικόν πνεύμα” (Pollak, 2005).

Ποια ονόματα έδωσε ο Γαληνός σε ασθένειες σχετικές με το νου

Στα διασωθέντα έργα του Γαληνού καθώς και αυτά που χαρακτηρίζονται από κάποιους μελετητές ως έργα του Ψευδο-Γαληνού αναζητήσαμε ασθένειες του νου και τις δίνουμε με αλφαβητική σειρά. Η έρευνά μας βρήκε (27) εικοσιεπτά ασθένειες και είναι οι παρακάτω:

A'. Αναισθησία (62 αναφορές³⁸): Όταν ο χυμός που περισσεύει στον εγκέφαλο είναι ψυχρός, τον άνθρωπο τον καταλαμβάνει αναισθησία και ακινησία³⁹.

B'. Άνοια (13 αναφορές): Η άνοια, κατά τον Γαληνό, συνδέεται με τη μοχθηρία των χυμών. Οι χυμοί μπορεί να είναι: **1.** Ψυχροί. Όταν ο χυμός του εγκεφάλου που πλεονάζει είναι ψυχρός, καταλαμβάνει τον άρρωστο αναισθησία, ακινησία και απραξία. **2.** Θερμοί. Όταν ο χυμός του εγκεφάλου που πλεονάζει είναι θερμός, τότε παρατηρείται «ευκινήσια» στο σώμα και βλάβη του λογισμού⁴⁰. (12). **3.** Η κακοχυμία του σώματος επηρεάζει την ψυχή και τη συμπεριφορά. Ότι και το μνημονευτικό της ψυχής μπορεί να παρουσιάζει τέτοια συμπτώματα και όταν ακόμα

κάποιος είναι άρρωστος και όταν έχει περάσει η αρρώστια, αυτό μπορούμε να το πληροφορηθούμε και από το Θουκυδίδη, ο οποίος λέει ότι μερικοί από τους διασωθέντες από το λοιμό σε τέτοιο σημείο είχαν ξεχάσει όλα τα προηγηθέντα, ώστε να ξεχάσουν και τους ίδιους τους εαυτούς τους⁴¹». Υφίσταται άνοια και επί μελαγχολίας, η οποία είναι αναστρέψιμη, της νοήσεως αποκαθισταμένης όταν η μελαγχολία υποχωρήσει⁴².

Γ'. Αποπληξία (95 αναφορές) : Η αποπληξία είναι «κατοχή» της διάνοιας που συνοδεύεται από αναισθησία. Ο ασθενής χάνει όλες τις αισθήσεις και την ικανότητα να κινείται. Οφείλεται σε ψυχρό χυμό που γεμίζει τις κοιλίες του εγκεφάλου⁴³. Στην αποπληξία παραλύει ολόκληρο το σώμα⁴⁴. Ο Δημόκριτος παρομοιάζει τη συνουσία με μικρή αποπληξία⁴⁵:

Δ'. Επιλησμοσύνη (6 αναφορές): Αυτή προκαλείται από χρήση φαρμάκων ή από κάποιους μοχθηρούς χυμούς που δημιουργούνται στο σώμα του ανθρώπου⁴⁶.

Ε'. Έκστασις (26 αναφορές): Ονομάζεται, κατά τον Γαληνό, η παραφροσύνη σε μεγάλη ένταση⁴⁷. Και σε άλλο έργο του ο ίδιος ο Γαληνός μας πληροφορεί ότι η έκστασις είναι όλιγοχρόνιος μανία⁴⁸.

ΣΤ'. Επιληψία (102 αναφορές): Ο παχύς μελαγχολικός χυμός, όταν εισέρχεται στις κοιλίες του εγκεφάλου, πολλές φορές οδηγεί σε επιληψία⁴⁹.

Ζ'. Έτεροκρανία (9 αναφορές): Όταν ο πόνος στο κεφάλι εναλλάσσεται τότε στο αριστερό μέρος και τότε στο δεξιό (του κεφαλιού) και η ένταση του πόνου αυξάνεται και μειώνεται⁵⁰.

Η'. Κατάληψις : (109 αναφορές). : Είδος παραφροσύνης⁵¹. Δεν λειτουργούν σωστά η φαντασία και η λογική

Θ'. Καταφορά (77 αναφορές)⁵² : η καταφορά είναι βαθιά και «δυσανάκλιτος». Οι ασθενείς αποκάμνουν και ξεχνούν όσα λένε

Ι'. Κάρος^{53,54} (70 αναφορές): Ο Κάρος είναι ένα είδος παραφροσύνης με χαρακτηριστικό της την ατονία. Στον ασθενή από Κάρο δεν λειτουργούν σωστά η φαντασία και η λογική. Μπορεί να μη λειτουργεί η μία και να λειτουργεί η άλλη. Συνδέεται με την παρουσία ψυχρών χυμών στον εγκέφαλο⁵⁵. Ο δε Παύλος ο Αιγινήτης λέει: ο κάρος έχει την ίδια σύσταση με τον λήθαργο, η δε απώλεη της μνήμης και του λογισμού οφείλεται σε ψύξη⁵⁶

ΙΑ'. Κατοχή: (27 αναφορές): Οι κατοχές είναι πάθη του εγκεφάλου⁵⁷. Χαρακτηριστικό τους είναι οι στασιμότητες

ΙΒ'. Κεφαλαία: (22 αναφορές): Ασθένεια που συνο-

δεύεται από πόνους του κεφαλιού, αφόρητους κάποιες φορές, ο ασθενής ακούει ήχους και τα μάτια του είναι εξογκωμένα⁵⁸

ΙΓ'. Κώμα: (128 αναφορές): Το κώμα⁵⁹ προέρχεται από σφοδρή ψύξη στον εγκέφαλο ή από αδυναμία του οργανισμού, όπως συνέβη στην περίπτωση του Ερμοκράτη. Ο Γαληνός διακρίνει το Κώμα σε: 1. **κώμα βαθύ** (με κλειστά μάτια) και 2. **κώμα άγρυπνο** (με ανοιχτά μάτια). Το άγρυπνο δε κώμα το ονομάζει βαρύ ή υπνώδες κώμα.

Το ίδιο ακριβώς όνομα (Κώμα άγρυπνο) δίνει και **Παύλος ο Αιγινήτης** και προτείνει ως θεραπεία τη φλεβοτομία. Τονίζει ότι η νόσος μπορεί να γίνει πολύ επικίνδυνη «εἴ που διά τινα τροφῆς ἢ πόματος ἀμαρτάδα (ἀμαρτάδα=αμαρτία= αστοχία, σφάλμα) γένηται» αν φάει ή πιεί ο ασθενής κάτι που δεν πρέπει...

ΙΔ'. Λήθαργος: (70 αναφορές): Λήθαργος ονομάζεται η καταφορά που δύσκολα μπορεί να διεγερθεί, ο ασθενής είναι χωρός, έχουμε οίδημα φυσώδες και συνοδεύεται από ατονία⁶⁰. Όταν στον εγκέφαλο έχουμε κάποια φθορά/σήψη και συνοδεύεται από πυρετό, αυτό το νόσημα καλείται λήθαργος⁶¹.

Ο Αλέξανδρος ο Τραλλιανός και ο Π. Αιγινήτης όχι μόνο δίνουν τον ίδιο ορισμό για το λήθαργο, αλλά χρησιμοποιούν και πάρα πολλές ίδιες λέξεις⁶² και η ασθένεια περιγράφεται με τον ίδιο τρόπο, έτσι:

Μέσα σε ένα κείμενο εννέα περιόδου σειρών που οι δύο συγγραφείς αναφέρονται στο λήθαργο ανάμεσα στα δύο κείμενα (Αιγινήτη και Αλεξάνδρου) παρατηρούμε τις εξής ομοιότητες:

1. Ο χώρος στο ανθρώπινο σώμα με τον οποίο συνδέεται ο λήθαργος είναι ο εγκέφαλος και είναι ο ίδιος με τη φρενίτιδα
2. Η «ύλη» του ληθάργου και της φρενίτιδας είναι αντίθετες
3. Στον λήθαργο υγρό και ψυχρό φλέγμα διαβρέχει τον εγκέφαλο
4. οι πάσχοντες (από λήθαργο) ξεχνάνε και μένουν αποχαυνωμένοι

Από το παραπάνω παράδειγμα συμπεραίνουμε ότι είναι πολύ πιθανό, ομολογείται από τον Αιγινήτη στο Προοίμιο του έργου του, οι κοινές εκφράσεις του Παύλου Αιγινήτη και του Αλεξάνδρου του Τραλλιανού να είναι τα ίδια λόγια του Γαληνού «δανεισμένα» από μη διασωθέντα έργα του Γαληνού.

Θεραπεία ληθάργου: Κατά τον Γαληνό, δίνουμε στον ασθενή αφέψημα θυμαριού με ξύδι γλήχωνα και ρίγανη, και άλλα παρόμοια, τα φέρνουμε κοντά στη μύτη των αρρώστων, έτσι ώστε ο ατμός να φτάσει

στον εγκέφαλο και να καταστρέψει το πάχος του χυμού. 13. GALENUS Med. De methodo medendi libri xiv {0057.066} Volume 10 page 930 line 4.

Οι προτάσεις θεραπείας του ληθάργου που γίνονται και από τον Αλέξανδρο τον Τραλλιανό (από την Καρία) 6^{ος} αιώνας μ.Χ. και του Παύλου του Αιγινήτου είναι ίδιες με τις προτάσεις του Γαληνού.

Σε ήπιες μορφές ψυχοσωματικών καταστάσεων ο Γαληνός προτείνει: Εργασιοθεραπεία, Συμμετοχή εις συζητήσεις, Μελέτη συγγραμμάτων, Εκπαιδευτικά προγράμματα, Εκπαιδευτικά ταξίδια και Δημιουργικές εργασίες

ΙΕ'. Λήθη (21 αναφορές): Αιτία της λήθης⁶³, όπως και σε παρόμοιες ψυχικές αρρώστιες είναι οι μοχθηροί χυμοί που δημιουργούνται στο σώμα.

ΙΣΤ'. Μανία⁶⁴. (54 αναφορές): Η Μανία είναι έκσταση της διάνοιας και αλλαγή των συνηθειών του ατόμου. Δεν συνοδεύεται από πυρετό⁶⁵.

ΙΖ'. Μελαγχολία: (78 αναφορές): Η μελαγχολία είναι πάθος που βλάπτει τη σκέψη, συνοδεύεται από δυσθυμία και αποστροφή προς προσφιλείς προηγούμενες ασχολίες. Συμβαίνει και όταν σφηνώνεται αίμα στον εγκέφαλο. Για τη θεραπεία της συγκεκριμένης ασθένειας ο Αλέξανδρος ο Τραλλιανός (6^{ος} αιώνα έζησε) προτείνει φλεβοτομή στη φλέβα του μετώπου⁶⁶. Στη μελαγχολία δεν έχουμε πυρετό. **Ο Αιγινήτης** για τη θεραπεία της μελαγχολίας προτείνει (βλέπε Παράρτημα 5): 1. Ξεκινάμε με φλεβοτομή 2. Πολλά υγρά, 3. Αλόη, σχίνο, μαύρο ελλέβορο 4. Να προκληθεί διούρηση και εφίδρωση 5. Καταπλάσματα από πήγανο, άνιθο, αφίνθιο γλήχωνα, αίρα; Βράζουν στο λάδι. Συνιστά να αποφεύγει ο ασθενής τα βόεια κρέατα, κρέατα ελαφιού, τη φακή, το λάχανο, «τους κοχλίας οίνους», τα παχιά και μαύρα κρασιά και γενικά όσα δημιουργούν τη μέλαινα χολή.

ΙΗ'. Μώρωσις⁶⁷ (14 αναφορές): Όταν χάνεται η μνήμη και η λογική, η ασθένεια ονομάζεται μώρωσις⁶⁸

ΙΘ'. Νάρκη (59 αναφορές): Όταν ένα συγκεκριμένο νεύρο πιεστεί λόγω ψύξης ή φράξει από κολλώδεις και παχείς χυμούς ή βασανίζεται ο ασθενής από κάποια εξωτερική αιτία, τότε προκαλείται νάρκη και παράλυσις και οι μυς κάνουν σπασμούς⁶⁹.

Κ'. Παρακοπή (24 αναφορές): Ονομάζεται η φρενίτιδα με οξύ πυρετό. Ο ασθενής αποσπά κροκύδες από μάλλινα υφάσματα, βρίσκεται σε έκσταση διάνοιας, ξεχνάει, τρομάζει και δεν μιλάει σωστά⁷⁰. Διακρίνεται σε ληθαργική ή φρενιτική

ΚΑ'. Παραφροσύνη (337 αναφορές): Η παραφροσύνη συνδέεται με την επικράτηση της ξανθής χολής στον εγκέφαλο. Στην περίπτωση της «παραφροσύνης»⁷¹ δεν λειτουργούν σωστά η φαντασία και η λογική. Μερικές φορές δεν λειτουργεί σωστά το ένα μόνο, όπως στην περίπτωση του Θεοφίλου⁷² του γιατρού που έπασχε από την ασθένεια αυτή. Αυτός συζητούσε λογικά και αναγνώριζε πολύ καλά τα άτομα που ήταν παρόντα. Νόμιζε, όμως, ότι κάποιιοι που έπαιζαν τον αυλό είχαν «θρονιαστεί» στη γωνία του οικήματος στο οποίο ζούσε και δεν σταματούσαν ποτέ να παίζουν τον αυλό τους και έκαναν θόρυβο, άλλοι όρθιοι κι άλλοι καθισμένοι εκεί στη γωνία. (Αυτός νόμιζε ότι οι αυλητές) δε σταματούσαν ούτε τη νύχτα ούτε τη μέρα έστω και για λίγο και τους φώναζε να βγουν έξω από το σπίτι. Αυτό ήταν το είδος της παραφροσύνης του. Και όταν έγινε τελείως καλά από την αρρώστια του, όσα του έλεγε ο καθένας από τους επισκέπτες του γι' αυτά που είχαν γίνει, θυμόταν το φάντασμα των αυλητών. Σε μερικούς δεν παρουσιάζεται κανένα φάντασμα⁷³.

ΚΒ'. Πάρεσις:(12 αναφορές). Ο Αλέξανδρος ο Τραλλιανός ορίζει ως εξής την πάρεση: Η ασθένεια της παρέσεως συνήθως ονομάζεται και παράλυση. Τη χαρακτηρίζει η αναισθησία και η ακινησία σε όλο το σώμα και καταλήγει σε θάνατο. Αυτό την ξεχωρίζει από την αποπληξία⁷⁴. Για το ποια «φάρμακα» προτείνει ο Αιγινήτης βλέπε Παράρτημα 8. Ο Γαληνός χρησιμοποιεί τον όρο «πάρεσιν» και για άλλη νόσο όχι ψυχική μάλλον π.χ. «πάρεσιν κύστεως ή πάρεσιν άπάντων τών μορίων του σώματος».

ΚΓ'. Παροξυσμός: (765 αναφορές). Τους παροξυσμούς συνδέει λήθη και «άφεσις» και αφωνία⁷⁵. Στον παραπάνω αριθμό (765) αναφορών που μετρήσαμε περιλαμβάνεται και ο όρος παροξυσμός με την έννοια της έξαρσης μιας ασθένειας.

ΚΔ'. σκελοτύρβη (=χλωότης): η σκελοτύρβη είναι είδος παραλύσεως. (1 αναφορά). Εδώ ο ασθενής δεν μπορεί ποτέ να περπατήσει σε ευθεία⁷⁶

ΚΕ'. Σκοτωματικόν⁷⁷ =που προκαλεί σκοτοδίνη. (19 αναφορές): Στους ασθενείς έρχεται σκοτοδίνη και πέφτουν κάτω μερικές φορές, πιο πολύ όταν κάνουν μία κυκλική κίνηση, πράγμα που στους μη ασθενείς συμβαίνει όταν κάνουν πολλές περιστροφές, στους ασθενείς συμβαίνει με μια περιστροφική κίνηση. Ακόμα και αν δουν άλλον να περιστρέφεται, ή αν δουν τροχό ή κάτι παρόμοιο να περιστρέφεται τους πιάνει σκοτοδίνη. Ή αυτές που καλούμε δίνες του ποταμού. Αυτό το ίδιο τους συμβαίνει και όταν τους χτυπήσει ο ήλιος ή αν ζεσταθεί το κεφάλι τους από κάποια αιτία. Είναι το ίδιο που συμβαίνει στους

υγείς, όταν κάνουν πολλές περιστροφές⁷⁸. Και ο Παύλος αναφέρεται στο ότι ζαλίζονται οι σθενείς από οποιαδήποτε περιστροφή.

ΚΣΤ'. Τυφωμανία (3 αναφορές): Η Τυφωμανία είναι λήθαργος παρακοπικός. Είναι μικτό πάθημα, φρενίτιδα δηλαδή και λήθαργος⁷⁹.

ΚΖ'. Φρενίτιδα⁸⁰, (203 αναφορές): Είναι ψυχική νόσος συνοδευόμενη από πυρετό⁸¹, που προσβάλλει το ηγεμονικόν. Ουσιώδους βαρύτητος συμπτώματα επί φρενίτιδος είναι η αϋπνία και τα φαντάσματα τα οποία βλέπει ο ασθενής, ο ταχύς σφυγμός, η ταχύπνοια, η ξηρότητα των οφθαλμών και κυρίως το παραλήρημα, το οποίον δεν διακόπτεται κατά την κορύφωσιν του πυρετού, αλλά συνεχίζεται πολλακίς έως του τέλους. Η λογική των φρενιτικών, λέει ο Γαληνός, δεν λειτουργεί σωστά, αφού πάσχει το διανοητικό της ψυχής τους. Όπως συνέβη με τον φρενητικό που έκλεισε μεν τις πόρτες από μέσα, κρατούσε όμως καθένα από τα σκεύη στο παράθυρο και ρωτούσε τους περαστικούς αν ήθελαν να πετάξει τα σκεύη από το παράθυρο. Γνώριζε ακριβώς όμως το όνομα του καθενός σκεύους και ήταν φανερό ότι ούτε η φαντασία του ούτε η μνήμη του είχαν κάποιο πρόβλημα. Γιατί ήθελε να πετάει τα σκεύη από ψηλά και να τα σπάσει; Αυτό δεν ήταν καθόλου σε θέση να το καταλάβει, στο να αντιληφθεί και να διορθώσει αυτή τη συμπεριφορά του ήταν ολοφάνερο ότι δεν ήταν σε θέση να σκεφτεί λογικά⁸².

Η φρενίτιδα, λέει ο Αλέξανδρος από τις Τράλλεις τον 6^ο αιώνα μ.Χ, προκαλείται από την «ξανθή χολή» και εξελίσσεται σε παραφροσύνη⁸³

Τρόποι θεραπείας που προτείνονται από τον Γαληνό

Θεραπεία άνοιας: Στην άνοια η οποία συνοδεύεται από υπερδιέγερση πρέπει να γίνει φλεβοτομή στην αρχή της ασθένειας, όταν είναι πολύ ισχυρή η δύναμη για να υποφέρει ευκολότερα ο ασθενής τη φλεβοτομία, με την προϋπόθεση ότι δεν εμποδίζει τη φλεβοτομία τίποτα από τα παρακάτω, όπως το πλήθος των ωμών χυμών, η παιδική ηλικία, η εποχή του έτους, ή τέλος ο τόπος να μην είναι θερμός ή ψυχρός. Στην αρχή οξυρόδιον (έλαιο) προσφέρει = είναι συνηθισμένο να χορηγούμε στην αρχή της νόσου ροδέλαιο ανακατεμένο με ξύδι, ελλέβορο, μανδραγόρα⁸⁴, μήκωνα, όπιο⁸⁵, υοσκύαμο, να κάνουμε διαθερμίες, ηλιοθεραπεία, φλεβοτομία, υδροθεραπεία, φυσικοθεραπεία και ψυχοθεραπεία

Ο Γαληνός χρησιμοποιεί τον υοσκύαμο, το όπιο και το μανδραγόρα, κάνει ωστόσο και συνδυασμό ουσιών. Τα μέρη του φυτού του μανδραγόρα (φύλα, καρπός, εκχύλισμα ρίζας) έχουν ιδιότητες ναρκωτικές και αναλγητικές, γεγονός που τον καθιστά πρώτη

επιλογή στην εκτέλεση χειρουργικών επεμβάσεων. Αργότερα, στην αναισθητική συνταγή γίνεται ανάμειξη μανδραγόρα, οπίου, υοσκύαμου, κώνειου και θρίδακα. Περίφημο ήταν το όπιο που παρασκευαζόταν σε μεγάλες ποσότητες στις Θήβες κατά τα ρωμαϊκά χρόνια, ώστε γινόταν και εξαγωγή του.

Τρόποι θεραπείας που προτείνονται από τον Παύλο τον Αιγινήτη

Στην εποχή της όψιμης αρχαιότητας ανήκει ο Παύλος ο Αιγινήτης, γιατρός και συγγραφέας του 7ου αι. μ.Χ. Καταγόταν, μάλλον, από την Αίγινα. Κατά την εποχή της άλωσης της Αλεξάνδρειας από τους Άραβες το 643, ο Παύλος πρέπει να ήταν διάσημος γιατρός εκεί, στην Αλεξάνδρεια. Στις μεγάλες βιβλιοθήκες της Αλεξάνδρειας, της Περγάμου ή της Κω είχε στη διάθεσή του τη βασική ιατρική γραμματεία στο πρωτότυπο. Γνώρισε ιδιαίτερος το έργο του Γαληνού και του Ιπποκράτη. Συγκέντρωσε για να είναι σε εύχρηστη μορφή ό,τι ήταν απαραίτητο και αξιόλογο για το γιατρό της καθημερινής πράξης (Krug, σελ 213). Άραβες γιατροί ενδιαφέρθηκαν για τα πρακτικά, χρήσιμα και δοκιμασμένα συλλογικά έργα του Ορειβάσιου και του Παύλου του Αιγινήτη. Όπως πολλοί γιατροί της ύστατης αρχαιότητας δεν ήταν ο ίδιος ερευνητής, αλλά συνόψισε τις εργασίες παλαιότερων σ' ένα έργο με τίτλο «Πραγματεία», ένα έργο επτάτομο. Σ' αυτό φρόντισε να κρατήσει το εντελώς ουσιώδες ιατρικό υλικό. Το έργο του περιέχει γι' αυτό κατά κύριο λόγο πρακτικές οδηγίες και μαζί ιδιαίτερα πολλές αναφορές στα ιατρικά εργαλεία (Krug, 219)

Συνοψίζοντας: Καταγεραμμένη περιγραφή ψυχικών νοσημάτων, γενικά, βρίσκουμε από τον 17ο π.Χ αιώνα. Σε ελληνικό κείμενο στον Ιπποκράτη υπάρχουν συναφείς με την άνοια ψυχιατρικοί όροι, αλλά την άνοια ως νόσο τη συναντάμε στο έργο του Γαληνού. Μαζί με την άνοια στο έργο του Γαληνού βρίσκουμε και αρκετές παρόμοιες ψυχικές νόσους.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Ackerknecht, E. (1998). *Ιστορία της ιατρικής* (Β. Πασχάλης, Γ. Ηλιάδης, & Β. Καρατζούλης, Μετάφρ.). Αθήνα: Μαράθια

Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής. Διαθέσιμο στο Internet: <http://www.mednet.gr/archives/current-gr.html>

Bouillet, Jean. (1884). *Επιτομή Ιστορίας της Ιατρικής. Μετενεχθείσα υπό Νικολάου Π. Παρίση.* Εκ του Τυπογραφείου της Κορίννης, Εν Αθήναις. Διαθέσιμο στο ίντερνετ: <https://digital.lib.auth.gr/record/80165/files/01.pdf>

Γαληνός. (2003). *Περί χρείας μορίων.* Αθήνα: Κάκτος.

Γεωργούλης Κων/νος. *Ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας.* Έβδομη Έκδοση Βελτιωμένη. Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμας, Ιπποκράτους 8, Αθήνα 2012.

Changeux, Jean-Pierre. (1985). *Ο Νευρωνικός Άνθρωπος: Πώς λειτουργεί ο Ανθρώπινος Εγκέφαλος.* Μεταγραφή Μπρίκα, Βαγγέλη. Αθήνα: Εκδ. Ράππα.

Howatson, M. (1996). *The Oxford Companion to Classical Literature.* Εγχειρίδιο Κλασικών Σπουδών. Θεσσαλονίκη-Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε.

Ηλεκτρονική Βιβλιοθήκη των Πρώιμων Χειρογράφων διαθέσιμο στο ίντερνετ: <http://emel-library.org/>

Για μια σύνοψη της ιστορίας της έρευνας του εγκεφάλου. Ορόσημα στη νευροχειρουργική. Διαθέσιμο στο ίντερνετ: <http://faculty.washington.edu/chudler/hist.html>

Ιστορία της Ιατρικής. Διαθέσιμο στο ίντερνετ: <http://historymed.blogspot.gr/>

Ιστορία του εγκεφάλου: Διαθέσιμο στο Internet: <http://www.pbs.org/wnet/brain/history/>

James Henry Breasted, *The Edwin Smith Surgical Papyrus,* The University of Chicago Oriental Institute Publications. Διαθέσιμο στο ίντερνετ : <file:///C:/Users/USER/Desktop/πάπυρος%20Edwit%20Smith%20-%20Αντίγραφο/oir4.pdf>

Καραμπερόπουλος, Δ. Ελληνική ιατρική ορολογία. Οι απαρχές της κατά το νεοελληνικό διαφωτισμό. Στο *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής* 2006, 25(2): 244-247

Καραμπερόπουλος, Δημήτριος Απ. (2009). *Ιατρικοί όροι του Γαληνού στην νεοελληνική ιατρική ορολογία.* Αθήνα : [χ.ό.],

Καραπέτσας Α.Β. Η λειτουργική οργάνωση των εγκεφαλικών ημισφαιρίων. *Εγκέφαλος* 1985, 22(4): 129-138.

Καραπέτσας, Ανάργυρος. (2015). *Νευροψυχολογία του αναπτυσσόμενου ανθρώπου. Πώς θα κατανοήσουμε τη συμπεριφορά παιδιού- εφήβου – ενήλικα .* Έκδοση Ανανεωμένη. Αθήνα: Σμυρνωτάκης

Καραπέτσας, Ανάργυρος. (2013). *Σύγχρονα Θέματα Νευρολογισσολογίας. Γλώσσα και παθολογία του λόγου. Αξιολόγηση-Διάγνωση-Αποκατάσταση.* Βόλος: Εκδόσεις Εργαστηρίου Νευροψυχολογίας. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Καραπέτσας, Ανάργυρος. (2011). *Σύγχρονα Θέματα Νευροψυχολογίας. Πρώιμη Ανήγνευση. Αξιολόγηση και Παρέμβαση. Βόλος: Εκδόσεις Εργαστηρίου Νευροψυχολογίας. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Kroh, Paul. (1996). *Λεξικό Αρχαίων Συγγραφέων Ελλήνων και Λατίνων.* Μετάφραση – Επιμέλεια Δ. Λυπουρλής – Λ. Τρομάρας. Θεσ/νίκη: University Studio Press Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών

Krug, Antje (1997). *Αρχαία ιατρική.Επιστημονική και θρησκευτική ιατρική στην αρχαιότητα: Με 96 εικόνες.* μετάφραση: Ελένη Π. Μανακίδου, Θεόδωρος Σαρτζής . Αθήνα: Παπαδήμας Δημ. Ν.

Λάμπας Δ. Α. (2002). Ιστορική αναδρομή της μελέτης του Κ.Ν.Σ. από την αρχαιότητα μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα. στο Ε. Χριστοπούλου-Αλετρά (Επιμ. Έκδ.), *“Περί φύσιος ανθρώπου”. Ανατομία και φυσιολογία από την αρχαιότητα ως τις αρχές του 20ού αιώνα,* Θεσσαλονίκη: Σιώκης.

Λορεντζάτος, Π. (1998). *Ομηρικών Λεξικών μετά εικόνων.* Έκδοσις Γ΄. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κακουλίδη

Μαρκέτος Σ. (2002). *Εικονογραφημένη Ιστορία της Ιατρικής.* Δ΄ Έκδοση, Εκδόσεις Αθήνα: «Ζήτα».

ΜΠΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ, ΣΤΑΥΡΟΣ Ι. *Η Νευρολογία των Ελληνιστικών χρόνων: Η αναμόρφωση της φιλοσοφίας μετά της Επιστήμης.*

Μπαλογιάννης, Σ. Ο Γαληνός ως νευροεπιστήμων και νευροφιλόσοφος στο *ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ* 2016 (53): 1-14.

Neurosurgical Classic-XVII. *Edwin Smith Surgical Papyrus.* Robert H. Wilkins, MD. Division of Neurosurgery, Duke University Medical Center, Durham, North Carolina. Διαθέσιμο στο ίντερνετ: <https://ceb.nlm.nih.gov/proj/tp/books.htm>

Ochs, S. The early history of nerve regeneration beginning with Cruikshank's observation in 1776. *Med History* 1977, 21:261

Πανουργιάς Ι.Γ. (2001). *Η Ιστορία της Νευροχειρουργικής.* Διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Σπουδαστήριο Ιστορίας της Ιατρικής, ΕΚΠΑ.

Ρηγάτος, Γ. (2001). *Αρρώστιες και γιατροί σε Αρχαία Ελληνικά Επιγράμματα.* Αθήνα: Βήτα Ιατρικές Εκδόσεις

Σύρμος Ν. *Ιστορική αναδρομή στους σημαντικότερους σταθμούς της νευροχειρουργικής.* Μεταπτυχιακή Διατριβή Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ. ΤΕΦΑΑ, 2007, διαθέσιμο στο Inetnet: <http://ikee.lib.auth.gr/record/71604/files/gri-2007-308.pdf>

Thesaurus Linguae Graecae Digital Library. Ed. Maria C. Pantelia. University of California, Irvine. <http://www.tlg.uci.edu> (accessed Feb. 10, 2015) Wolam, D.H.M. "Concept of the brain and his function in classical antiquity", στο *The history and Philosophy of Knowledge of the brain and its Functions,* Poynter, F.N.L. (ed.), Blackwell, Οξφόρδη 1958.

Freeman W. (1999). *How Brains Make Up Their Minds,* Weidenfeld & Nicolson.

Φάρρρινγκτον, Βενιαμίν. (1969). *Η Επιστήμη στην Αρχαία Ελλάδα.* Μετάφραση Ραϊση, Αθήνα: Ν. Εκδόσεις «Κάλβος».

Σημειώσεις

1. 1. PAULUS Med. Epitomae medicae libri septem {0715.001} Book prchapter 1 section 1 line 1-5

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ: Οὐχ ὡς τῶν παλαιότερων ἐν τοῖς κατὰ τὴν τέχνην τι παραλελοι- (1)

πότων τὴνδε τὴν πραγματείαν ἐποιοιζάμην, ἀλλὰ συντόμου χάριν δι-

δασκαλίας• τούναντίον γὰρ ἐκείνοις μὲν ὀρθῶς τε καὶ ἀνελλιπῶς ἅπαντα

πεφιλοπόνηται, οἱ δὲ νεώτεροι πρὸς τῷ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιχειρεῖν

ἐντυγχάνειν αὐτοῖς ἔτι μὴν καὶ ἀδολεσχίαν αὐτῶν κατηγοροῦσιν.(5)

2. Η προσωπικότητα του Γαληνού ως γιατρού και ερευνητή σφράγισε ως «Γαληνισμός» την ιατρική τέχνη μέχρι τα νεότερα χρόνια, από την άποψη της μεθόδου δεν βρήκε διαδόχους, ούτε τον διαδέχτηκε κάποια σχολή (Krug 1997, σσ. 69-71 και 209)

3. ἡ μὲν γὰρ ἑβδομηκοντάβιβλος αὐτοῦ τοῦ Ὀριβασίου πᾶσαν ἐν ἑαυτῇ περιέχει τῆς τέχνης ὑπόθεσιν, ἀλλ' οὐκ εὐπόριστος ἅπασιν ἢ πραγματεία πολὺστιχος ὑπάρχουσα• ἡ δὲ ταύτης ἐπιτομὴ πρὸς Εὐστάθιον τὸν υἱὸν αὐτοῦ γραφεῖσα πολλῶν εἰς τὸ παντελὲς λειπομένη νοσημάτων ἀτελῆ τὴν τῶν λοιπῶν περιέχει θεωρίαν πῆ μὲν αἰπιῶν πῆ δὲ διαγνώσεων ἐνίοτε δὲ καὶ τῆς αὐτάρκου ἐστερημένη θεραπείας, ὥσπερ οὖν ἐτέρων εἰς μνήμην μόνον ἐληλυθότων.

4. Ἐχουν περιγραφεί περισσότερα από 100 εἶδη άνοιας. Τα συνηθέστερα είναι: η άνοια τύπου Alzheimer (Ο Alzheimer το 1898 και το 1907 περιέγραψε τη νόσο αυτή, που πήρε το όνομά του), η αγγειακή άνοια, η άνοια των αλκοολικών, η άνοια με σωματία Lewy, η φλοιοβασική εκφύλιση, η άνοια που οφείλεται σε άλλες γενικές ιατρικές καταστάσεις και η μη καθοριζόμενη άνοια

5. Σήμερα ξέρουμε ότι κύριο και πρώιμο σύμπτωμα της νόσου είναι η διαταραχή της μνήμης. Υπάρχει δυσκολία στην αποθήκευση πρόσφατων πληροφοριών και γεγονότων, δυσκολία στην εύρεση κατάλληλων λέξεων, ελαττωμένη ευφράδεια λόγου. Η καθημερινή (δραστηριότητα του πάσχοντα προ-

σβάλλεται. Η απόδοση στην εργασία, η χρήση μέσων μεταφοράς, η οικονομική διαχείριση προοδευτικά εκπίπτουν. Στα βαρύτερα στάδια της νόσου, ο ασθενής καθιλώνεται κινητικά κι εξαρτάται αποκλειστικά από τους άλλους. (Καραπέτσας Σύγχρονα θέματα Νευρογλωσσολογίας: Παθολογία του Λόγου, Αξιολόγηση, Διάγνωση, Αποκατάσταση. Σελ 122).

6. Όσο για το «χάσιμο του νου και την αφηρημάδα»: είναι η ανάσα της δραστηριότητας του απαγγέλοντα ιερέα που το επιφέρει (δηλαδή, η ανάσα εισέρχεται στον πνεύμονα αρκετές φορές και το μυαλό μπερδεύεται εξ αιτίας αυτού).

Το Αγγλικό κείμενο: As to "perishing of the mind and forgetfulness": it is breath of the activity of the reciting priest that does it; it (i.e. the breath) enters into the lung several times, and the mind becomes confused through it.

7. "his mind is drowned": this means that his mind is forgetful like one who is thinking of something else.

8. Όσον αφορά το "γονάτισμα του μυαλού (βλάβη;)": αυτό σημαίνει ότι το μυαλό του συστέλλεται και η καρδιά του (παίρνει) τη θέση του στο αίμα του πνεύμονα. Με αυτό γίνεται μικρή. Είναι (λόγω του γεγονότος ότι) η καρδιά είναι ζεστή, και τότε το μυαλό του γίνεται κουρασμένο μέσω αυτού του γεγονότος . (Ο ασθενής τρώει λίγο και είναι σχολαστικός/σιχασιάρης).

Το Αγγλικό κείμενο:As to "the mind's kneeling (breakdown?)": this means that his mind is constricted, and his heart in its place in the blood of the lung. becomes small through it. It is (due to the fact) that the heart is hot, and then his mind becomes weary through it; he eats little and is fastidious.

9. Όσο για το ότι «το μυαλό γονατίζει εξ αιτίας του πυώδους»: αυτό σημαίνει ότι το μυαλό του είναι μικρό στο εσωτερικό της κοιλίας του, η εμπύωση καταπίπτει στην καρδιά του, και έτσι καθίσταται (;) και γονατίζει.

Το Αγγλικό κείμενο: As to "the mind kneels through purulency; ": this means that his mind is small in the interior of his belly, the purulency falling on his heart, and so he becomes (;) and kneels.

10. Όσον αφορά την «ξήρανση του νου»: είναι (λόγω του γεγονότος) ότι το αίμα στην καρδιά πήζει

Το Αγγλικό κείμενο: As to "drying up of the mind": it is (due to the fact) that the blood (coagulates?) in the heart.

11. Όσο για το "μυαλό του είναι σκοτεινό (μελαγχολικό;), και γεύεται την καρδιά του": αυτό σημαίνει ότι το μυαλό του έχει συρρικνωθεί, υπάρχοντας σκοτάδι στο εσωτερικό του (κοιλία του), μέσω (;), και κάνει την πράξη να καταναλώνει το μυαλό (δηλαδή ότι μετανοεί)

Το Αγγλικό κείμενο: As to "his mind is dark (melancholic?), and he tastes his heart": this means that his mind is contracted, there being darkness in his, interior (lit. belly) through (;), and he makes the deed to consume his mind (i.e. he repents).

12. <https://ceb.nlm.nih.gov/proj/ttp/flash/smith/smith.html> Πάπυρος ξετυλίγεται

https://www.google.gr/search?q=the+edwin+smith+papyrus+all+the+text&safe=strict&tbm=isch&source=iu&pf=m&ictx=1&fir=RZ2uOHcnCuiXaM%253A%252COAJeyLDF5eQy6M%252C_&usg=__D2nVFpWEuG1cmj-_gkW6uk1cX70%3D&sa=X&ved=0ahUKEwjN7IjQ-rDXAhWRZFAKHUw6BwgQ9QEIWjAG#imgsrc=rVjLP0fadkJW_M: έχει πολλές εικόνες το παπύρου. Κομμάτια του

13. Neurosurgical Classic-XVII. Edwin Smith Surgical Papyrus. Robert H. Wilkins, MD. Division of Neurosurgery, Duke University Medical Center, Durham, North Carolina στο <https://ceb.nlm.nih.gov/proj/ttp/books.htm>

14. Ολόκληρη η μεταγραφή της Περίπτωση 22η : Κάταγμα του κροταφικού οστού

Τίτλος: Πρακτική για κάταγμα στον κρόταφο. Εξέταση και Προβλέψεις

Εάν φροντίζετε έναν ασθενή για κάταγμα στον κρόταφο, πρέπει [να πιέσετε με] το ένα δάχτυλο το πηγούνι του και με το άλλο δάχτυλο την κλείδα της γνάθου. Τότε αίμα θα πέσει από τα ρουθούνια του και το εσωτερικό των αυτιών του εξ αιτίας του κατάγματος. Σκουπίστε [το αίμα] με ένα κομμάτι πανί μέχρι να δείτε το ράγισμα στο εσωτερικό των αυτιών. Αν του μιλήσετε και αυτός είναι ζαλισμένος και δεν μιλάει, τότε λέτε γι' αυτόν: «Κάποιος που έχει ένα κάταγμα στον κρόταφο, που αιμορραγεί από τα ρουθούνια του και τα αυτιά του, είναι ζαλι-

σμένος, και έχει δυσκαμψία στο λαιμό του: περίπτωση για την οποία δεν γίνεται τίποτα.

Το Αγγλικό κείμενο, όπως μας το παραδίδει ο Robert H. Wilkins έχει ως εξής:

Case: Twenty-Two .Title: Instructions concerning a smash in his temple.

Examination: If thou examinest a man having a smash in his temple, thou shouldst place thy thumb upon his chin (and) thy finger upon the end of his ramus, so that the blood will flow front his two nostrils (and) from the interior of his earhaving that smash. Cleanse (it) for him with a swab of linen until thou seest its fragments (of bone) in the interior of his ear. If thoucallest to him (and) he is speechless (and) cannot speak... Diagnosis: Thou shouldst say concerning him: "One having a smash in his temple; he discharges blood from his two nostrils and from his ear; he is speechless; (and) he suffers with stiffness in his neck. An ailment not to be treated..." Gloss: As for: "Thou seest its fragments in the interior of his ear," it means that some of the fragments of the bone come away to adhere to the swab which was introduced to cleanse the interior of his ear.

15. Αναλυτική περιγραφή του Παπύρου δεξ στο James Henry Breasted, The Edwin Smith Surgical Papyrus, The University of Chicago Oriental Institute Publications. <file:///C:/Users/USER/Dropbox/πάπυρος%20Edwit%20Smith%20-%20Αντίγραφο/oi4.pdf>

16. Περισσότερα για το τι περιέχει ο The Edwin Smith Surgical Papyrus βρίσκουμε στο <https://faculty.washington.edu/chudler/papy.html> .

The 48 cases contained within the Edwin Smith Surgical Papyrus concern: 27 head injuries (cases #1-27), 6 throat and neck injuries (cases #28-33), 2 injuries to the clavicle (collarbone) (cases #34-35), 3 injuries to the arm (cases #36-38), 8 injuries to the sternum (breastbone) and ribs (cases #39-46), 1 injury to the shoulder(case #47), 1 injury to the spine (case #48)

17 Στο πρωτότυπο η Περίπτωση 22 παρατίθεται στην εικόνα 1.

18. Neuroscience for Kids The Edwin Smith Surgical Papyrus The first use of "neuro" words in

recorded history Case 22. στο <https://faculty.washington.edu/chudler/papy.html>

Το Αγγλικό κείμενο: Case 22: Fracture of the temporal bone (of the skull). This patient could not speak and this case is thought to be the first to document aphasia. If this is a description of aphasia, it would pre-date the famous work on aphasia by Paul Broca (1861) by thousands of years!

Case 22 was "An ailment not to be treated."

19. Στην περίπτωση της αφασίας το άτομο δεν μπορεί να μιλήσει, να αποδίδει το σωστό νόημα στις λέξεις, να κατανοεί κ.λπ. αυτό μπορεί να οφείλεται σε διαταραχές των εγκεφαλικών αγγείων ή σε εγκεφαλικές βλάβες. Η Γενική Αφασία είναι η σοβαρότερη μορφή αφασίας, κατά την οποία ο ασθενής αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα τόσο κατά την εκφορά όσο και κατά την κατανόηση του προφορικού λόγου. Η Αφασία τύπου Broca ή αλλιώς Κινητική χαρακτηρίζεται από περιορισμένη ικανότητα έκφρασης προφορικού λόγου, περιορισμένο λεξιλόγιο και μετρίου βαθμού δυσκολία στην κατανόηση της γλώσσας, γεγονός που οδηγεί συχνά σε δυσκολία στην επικοινωνία κ.λπ.

20. Στο <http://www.crystalinks.com/egyptmedicine.html>

21. 3. HOMERUS Epic. Odyssea {0012.002} Book 17 line 273: τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὐμαιε συβῶτα• "ῥέῃ ἔγνωσ, ἐπεὶ οὐδὲ τά τ' ἄλλα πέρ ἔσο' ἀνοήμων. ἀλλ' ἄγε δὴ φραζώμεθ', ὅπως ἔσται τάδε ἔργα.

22. βλ. Λορεντζάτος, Π. (1998). Ομηρικόν Λεξικόν μετά εικόνων

23. Ιλιάδα Φ 410, λέει η θεά Αθηνά: (ανόητε, γιατί δεν κατάλαβες ακόμα πόσο καυχιέμαι ότι είμαι πιο γενναία από σένα, γιατί προσπαθείς να συγκρίνεσαι με μένα κατά την ανδρεία; Το ίδιο στο: HOMERUS Epic. Ilias {0012.001} Book 21 line 585 & HOMERUS Epic. Ilias {0012.001} Book 21 line 474 & HOMERUS Epic. Ilias {0012.001} Book 13 line 292 & HOMERUS Epic. Ilias {0012.001} Book 20 line 244 & HOMERUS Epic. Ilias {0012.001} Book 20 line 200 & HOMERUS Epic. Ilias {0012.001} Book 20 line 431

24. (Ιλιάδα Φ 441): : Ανόητε, πόσο ανόητη καρδιά έχεις (νηπίτι, ως άνοον καρδιαν έχες)

25. 1. HOMERUS Epic. Odyssea {0012.002} Book 2 line 270: "Τηλέμαχ', οὐδ' ὄπιθεν κακὸς ἔσσει οὐδ' ἀνοήμων• (270), εἰ δὴ τοι σοῦ πατρός ἐνέστακται μένος ἢ ὕ (=ισχυρό μένος), (μετάφραση: Τηλέμαχε, δεν θα σου λείψει από δω και πέρα ούτε το θάρρος ούτε η σύνεση, εάν σε έχει εμπνεύσει του πατέρα σου η δύναμη). Το ίδιο και στους παρακάτω στίχους: HOMERUS Epic. Odyssea {0012.002} Book 2 line 278

26 1. ANAXAGORAS Phil. Testimonia Fragment 57 line 3: ἀλλ' οὐδὲ οὗτος ἐτήρησε τὴν αἰτίαν τὴν ποιητικὴν, δίνους τινὰς ἀνοήτους ἀπραξίαι ἀναζωγραφῶν σὺν τῇ τοῦ νοῦ τε καὶ ἀνοίαι. (58) ARISTOT. Metaphys. A 3. 984b 15 νοῦν δὴ τις εἰπῶν ἐνεῖναι καθάπερ ἐν

B. ANAXAGORAS Phil. Testimonia {0713.001} Fragment 15 line 6: πρὸς τῷ εὐφυῆς εἶναι ἐκτίησάτο• προσπεσῶν γὰρ οἶμαι τοι οὕτω ὄντι Ἄναξαγόρα, (5) μετεωρολογίας ἐμπλησθεὶς καὶ ἐπιφύσιν νοῦ τε καὶ ἀνοίας ἀφικόμενος, ὣν δὴ πέρι τὸν πολὺν λόγον ἐποίητο Ἄναξαγόρας., ἐντεῦθεν εἴλκυσεν ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην τὸ πρόσφορον αὐτῇ.

27. πράγμασιν. ἀλλ' οὐδὲ οὗτος ἐτήρησε τὴν αἰτίαν τὴν ποιητικὴν, δίνους τινὰς ἀνοήτους ἀναζωγραφῶν σὺν τῇ τοῦ νοῦ ἀπραξίαι τε καὶ ἀνοίαι. Δημόκριτος B 282 (436, 11)

28. " Πλάτων δ' ἐν τῷ τρίτῳ τῆς Πολιτείας φησὶν• "εὐλογία ἄρα καὶ εὐαρμοστία καὶ εὐεχρημοσύνη καὶ εὐρυθμία καὶ εὐήθεια ἀκολουθεῖ, οὐχὶ ἄνοιαν οὐσαν, ἣν ὑποκοριζόμενοι καλοῦμεν εὐήθειαν, ἀλλὰ τὴν ὡς ἀληθῶς εἶ τε καὶ καλῶς τὸ ἦθος κατεσκευασμένην διάνοιαν." οὕτως οὖν καὶ τὸν εὐήθη (10) κατὰ τὸν Εὐθύδημον εἶπεν ἐπὶ τοῦ τὸ ἦθος ἔχοντος ἀπλοῦν καὶ κεκοσμημένον "καὶ ὅς ἐθαύμασεν• οὕτως ἐπι νέος τε καὶ εὐήθης ἐστίν". ἀρκεῖ ταῦτα παραδείγματος ἕνεκα πρὸς τὸ γινῶναι σε τὴν τῶν Ἑλλήνων (238) συνήθειαν ἐπὶ τε τῷ τῆς εὐηθείας ὀνόματι καὶ τοῦ εὐήθους κατὰ διπλὸν σημαίνον γεννημένην. GALENUS Med. In Hippocratis prognosticum commentaria iii{0057.099} Kühn volume 18b page 237 line 8

29. (ARISTOTELES et CORPUS ARISTOTELICUM Phil. Περί Ψυχῆς (408b.18 – 29).

30. EPIPHANIUS Scr. Eccl. Panarion (=

Adversushaereses) {2021.002} Volume 2 page 390 line 16: Κέχρηται δὲ ταῖς πάσαις γραφαῖς παλαιᾶς τε καὶ καινῆς διαθήκης, ἔξεσι δὲ πῖσιν αἷς αὐτοὶ ἐκλέγονται κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν (15) παραπτεπομένην φρενοβλάβειαν τε καὶ ἄνοιαν.

31. Ο Γαληνός είναι ο τελευταίος χρονικά από όλους τους σημαντικούς ιατρούς του ελληνορωμαϊκού κόσμου. Δε μαρτυρείται το ρωμαϊκό του όνομα, αλλά τα δύο αρχικά του Cl, που παραδίδονται, πιθανότατα προέρχονται από το λατινικό Clarissimus = ενδοξότατος και όχι από το Claudius (wikipedia) <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CE%B1%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CF%8C%CF%8233> Δείγμα από το τέλος έργου του Γαληνού που βρέθηκε στη Συλλογή Κριαρά στην εικόνα 2 με την ιδιόμορφη υπογραφή του Γαληνού

32. Οι εμπειριστατωμένες μελέτες του αναφέρονται στην ανατομική, τη φυσιολογία, τη χειρουργική, την οφθαλμολογία, τη μαιευτική, την παθολογία, τη θεραπευτική, την υγιεινή και τη φαρμακολογία. <https://www.enallaxnews.gr/2017/05/17/to-palimpsesto-tou-galhnourws-oi-arxaioi-ellhnes-therapevan-tis-astheneies/>

33. Μπαλογιάννης. Ο Γαληνός ως νευροεπιστήμονας και νευροφιλόσοφος

34. Για πρώτη φορά, περιέγραψε επίσης τις κακώσεις των περιφερικών νεύρων και τη φαρμακολογική αντιμετώπισή τους με την τοπική εφαρμογή «κόλλας», όπως λευκώματος αυγού, για την προαγωγή της επανασυγκόλλησης των νευρικών κολοβωμάτων Ochs, S. The early history of nerve regeneration beginning with Cruikshank's observation in 1776.

35. Έκανε με εξαιρετική συνέπεια τομές σε ζωντανά ζώα, κατά προτίμηση σε πιθήκους και χοίρους εξαιτίας της ομοιότητάς τους με την ανθρώπινη σωματική κατασκευή, αλλά αρνιόταν τον τεμαχισμό ανθρώπινου σώματος, ακόμα και νεκρού. Συμβούλευε τον εαυτό του και τους άλλους να μη δίνουν σημασία στις κραυγές των ζώων, αλλά να χρησιμοποιούν το νυστέρι χωρίς δισταγμό.

Αυτή η έλλειψη ενδοιασμών βοήθησε, ωστόσο, να διευκρινισθούν θεμελιώδη προβλήματα της ανατομίας και της φυσιολογίας, που από την εποχή των Ιώνων φυσικών φιλοσόφων υπήρξαν αντικείμενο επιστημονικών και φιλοσοφικών αναζητήσεων. Σε όλες τις φλέβες τρέχει αίμα, αποφάνθηκε ο Γαληνός, και μάλιστα διαφορετικό στις φλέβες και τις αρτη-

ρίες, αλλά όχι αέρας. Τη σημασία των νεύρων για την αισθητική αντίληψη και τη σχέση τους με τον εγκέφαλο την είχε, βέβαια, διαπιστώσει ήδη ο Ηρόφιλος, αλλά ο Γαληνός με σταδιακές τομές πέτυχε να καθορίσει τη λειτουργική περιοχή καθεμιάς από τις μεγαλύτερες δεσμίδες νεύρων. Τις μελέτες του για τον σκελετό, το μυϊκό σύστημα και τα εσωτερικά όργανα τις συνόψισε στο πολύτομο έργο "Περί λειτουργίας των μελών", το πιο εκτενές που γράφτηκε ποτέ στην αρχαιότητα στον τομέα της φυσιολογίας. (Krug, 2008).

36. Ο Γαληνός παραπέμπει και στον Πλάτωνα ο οποίος ισχυρίζεται ότι: η ψυχή νοσεί εξ αιτίας της μοχθηρής έξεως του σώματος (9).

37. ORIBASIIUS Med. Collectiones medicae (libri incerti) {0722.002} Chapter 59 section 59.

Έκ τῶν Γαληνοῦ. Περί ψυχικῶν δυνάμεων:

(1) Περί τῶν διοικουσῶν ἡμᾶς δυνάμεων, ὅποσαι τέ εἰσι τὸν ἀριθμὸν,

ὅποια τέ τις ἐκάστη, καὶ τόπον ὄντινα ἐν τῷ ζῳῳ κατεῖληφεν, ἀναγκαῖον ἐπίστασθαι ἰατροῖς εἷς τε τὸ διασκέπασθαι περὶ τῶν πα-

θῶν καὶ σκοπεῖσθαι τὴν πεπονθυῖαν ἴασθαι τε ταύτην μάλιστα• χρῆ

δὲ γινώσκειν αὐτὰς ἐκ τριῶν ὠρμηθῆναι μορίων, ἐκ κεφαλῆς μὲν ἢ λο- (5)

γίζομεθα καὶ μεμνήμεθα καὶ αἰσθανόμεθα καὶ τόπον ἐκ τόπου μεθ-

ιστάμεθα, ἐκ καρδίας δ' ἢ θυμούμεθα τε καὶ θερμοὶ τυγχάνομεν ἔτι

τε σφυγμὸν ἔχομεν ἐν αὐτῇ τῇ καρδίᾳ καὶ συμπάσαις ταῖς ἀρτηρίαις,

ἐξ ἥπατος δὲ καθ' ἣν τρεφόμεθα καὶ αὐξανόμεθα καὶ τροφῆς ὀρεγόμεθα

καὶ τὴν ληφθεῖσαν κατεργαζόμεθα πέψει τε καὶ ἀναδόσει καὶ (10)

αἱματώσει καὶ προσθέσει καὶ προσφύσει καὶ διακρίσει καὶ ἀποκρίσει.

38. Ο αριθμός των αναφορών για καθεμία από τις νόσους της διανοίας που χρησιμοποίησε ο Γαληνός

προέκυψε από αναζήτηση που κάναμε στο σύνολο των σωζομένων έργων του καθώς και των έργων που αποδίδονται από κάποιους στον Ψευδο-Γαληνό. Η δε σχετική αναζήτηση έγινε στον «Thesaurus Linguae Graecae».

39. GALENUS Med. De methodo medendi libri xiv {0057.066} Volume 10 page 929 line 17

40. (GALENUS Med. De methodo medendi libri xiv {0057.066} Volume 10 page 930

41. GALENUS Med. Quod animi mores corporis temperamenta sequantur {0057.027} Kühn volume 4 page 777

42. Pseudo-GALENUS Med. Definitiones medicae {0530.041} Volume 19page 416

43. Pseudo-GALENUS Med. Definitiones medicae {0530.041} Volume 19 page 415: σμδ´. Άποπληξία ἐστὶ κατοχὴ διανοίας μετ' (10) ἀναισθησίας καὶ παρέσεως τοῦ σώματος. ἔτι. ἀποπληξία ἐστὶν ἀπώλεια πάντων τῶν νεύρων αἰσθήσεως τε καὶ κινήσεως. ἢ ἀποπληξία ἐστὶν ἀναισθησία τοῦ παντός σώματος μετὰ βλάβης τῶν ἡγεμονικῶν ἐργαλείων. γίνεται δὲ ἀπὸ χυμοῦ ψυχροῦ ἀθρόως πληροῦντος τὰς κυριωτάτας κοιλίας (15)

τοῦ ἐγκεφάλου. κυριώταται δὲ κοιλία εἰσὶν ἡ ὀπισθὲν τε καὶ ἡ μέση.

44. GALENUS Med. De symptomatum causis libri iii {0057.044} Volume 7 page 151 line

45. DEMOCRITUS Phil. Fragmenta {1304.002} Fragment 32 line 3. STOB. III 6, 28. ξυνουσίη ἀποπληξίη σμικρή• ἐξέσσεται γὰρ ἄνθρωπος. Ο δε Ιππόλυτος στο στο 3. HIPPOLYTUS Scr. Eccl. Refutatio omnium haeresium (= Philosophumena) {2115.060} Book 8 chapter 14 section 4 line 2 πρόκειται για το ἔργο του Διάψευση ὅλων των αιρέσεων, σχολιάζει το παραπάνω ως εξής: μικράν ἐπιληψίαν την συνουσίαν ο Αβδηρίτης [ο Δημόκριτος] ἔλεγεν σοφιστής, νόσον ἀνάιον ἡγούμενος. ἢ γάρ οὐχὶ καὶ ἐκλύσεις παρέπονται τῶι μεγέθει τῆς ἀπουσίας [τοῦ σπέρματος] ἀνατιθέμεναι; ἄνθρωπος γάρ ἐξ ἀνθρώπου ἐκφύεται τε καὶ ἀποσπᾶται.

ἐξ ἀνθρώπου καὶ ἀποσπᾶται πληγῆι τινι μεριζόμενος.

46. GALENUS Med. Quod animi mores corporis

temperamenta sequantur {0057.027} Kühn volume 4 page 787 line 13

47. GALENUS Med. In Hippocratis prorrheticum i commentaria iii{0057.088} Kühn volume 16 page 631 line 10

48. Pseudo-GALENUS Med. Definitiones medicae {0530.041} Volume 19 page 462 line 11

49. GALENUS Med. De locis affectis libri vi {0057.057} Volume 8 page 177 line 13

50. Pseudo-GALENUS Med. Definitiones medicae {0530.041} Volume 19page 415

Ἐτεροκρανία ἐστὶν ὁπότεν περὶ τὸ ἀριστερὸν μέρος ἢ τὸ δεξιὸν τῆς κεφαλῆς πόνος παρέπηται καὶ ποτὲ

μὲν ἐπιτάσεις, ποτὲ δὲ ἀνέσεις ἐπιφέρη.

51. GALENUS Med. De symptomatum differentiis liber {0057.043} Volume 7 page 60

52. Pseudo-GALENUS Med. Introductio seu medicus {0530.012} Volume 14 page 741

53. ο ὅρος κάρος, γενικά, σημαίνει τον βαρὺ ὕπνο, τη νάρκη, ἰδίως αὐτὴ που ακολουθεῖ τὴ μέθη/ τον ἰλιγγο/ τον λήθαργο/την παντός του σώματος αἰφνίδια ἀναισθησία καὶ ακινησία

54. PAULUS Med. Epitomae medicae libri septem {0715.001} Book 3 chapter 6 section 3.9(2) καὶ ὁ κάρος δὲ τῆς αὐτῆς ὦν ὕλης τῶ ληθάργῳ τούτου διαφέρει

τῶ τὸν πυρετὸν ἡγεῖσθαι μὲν τοῦ κάρου καὶ σφοδρότερον εἶναι, ἔπεσθαι

δὲ τῶ ληθάργῳ, καὶ τῶ τὸν μὲν κάρον καὶ ἑτέροις ἔπεσθαι συμπτῶ-

μασι (παροξυμοῖς τε γὰρ ἐπιγίνεται πολλάκις πυρετῶν καὶ ἐπιληψίας

καὶ θλίψεσιν ἐγκεφάλου, ποτὲ μὲν ὀστέου πιλοῦντος ἐν κατάγμασι, ποτὲ (5)

δὲ τοῦ μηνιγοφύλακος τὴν ἐμπροσθίαν τοῦ ἐγκεφάλου κοιλίαν), τὸν

δὲ λήθαργον ἰδίαν τινὰ κύστασιν ἔχειν.

55. Μπαλογιάννης, Ο Γαληνός ως νευροεπιστήμων και νευροφιλόσοφος στο ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ 2016 (53): 1-14.

56. PAULUS Med. Epitomae medicae libri septem {0715.001} Book 3 chapter 6 section 3.11.

57. GALENUS Med. In Hippocratis prorrheticum i commentaria iii{0057.088} Kühn volume 16 page 827

58. Pseudo-GALENUS Med. Definitiones medicae {0530.041} Volume 19page 415ἔστι πάθος πόνον κεφαλῆς

ἐπιφέρων ἀνύποιστον κατὰ περιόδου τινὰς, ὥστε καὶ ἦχον (15)

εἶναι ἐν τοῖς ὠσὶ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνερευθεῖς καὶ προ-

πετεῖς ὑπάρχειν. συνδιατείνονται δὲ αὐτοῖς καὶ αἱ ἐν τῷ

μετώπῳ φλέβες καὶ ἔρευθος ἀμφὶ τὸ πρόσωπον ἴσχουσι.

59. GALENUS Med. In Hippocratis librum iii epidemiarum commentarii iii {0057.090} Kühn volume 17a page 542

60. Pseudo-GALENUS Med. Definitiones medicae {0530.041} Volume19 page 413 line 5 σλε´. Λήθαργός ἐστι καταφορὰ δυσδιέγερτος μετ' ἀχροίας (5)καὶ οἰδήματος φυσώδους σὺν ἀτονία

61. GALENUS Med. De methodo medendi libri xiv {0057.066} Volume 10page 930.

62. ALEXANDER Med. Therapeutica {0744.003} Volume 1 page 527 line 22: Ὁ γνήσιος λήθαργος, ὥσπερ ἡ φρενίτις, ἔχει μὲν τόπον ἐγκεφάλου, ὕλην δ' ἐναντίαν τῇ φρενίτιδι. ἐπὶ φλέγματι γὰρ πλεονάζοντι γίνεται ὑγραίνοντι αὐτὸν καὶ διαβρέχοντι ἰσχυρῶς, ὡς μὴ δύνασθαι μεμνησθαι τῶν λεγομένων, ἀλλὰ μύειν ἀεὶ ἐθέλειν τὰ βλέφαρα καὶ ἡσυχάζειν ἢ δι' ὄλου (25) καρουμένους ὑπὸ τῆς καταπνιγούσης καὶ ναρκούσης τὸ ψυχικὸν πνεῦμα 1 (529) ὑγρότητος ἄμα καὶ ψύξεως.

PAULUS Med. Epitomae medicae libri septem {0715.001} Book 3 chapter 6 section 3. 9. Περί

λήθαργου: Καὶ ὁ λήθαργος βλάβη τις ὑπάρχων τοῦ λογιστικοῦ τόπον μὲν ἔχει τὸν αὐτὸν τῇ φρενίτιδι, φημί τὸν ἐγκέφαλον, ὕλην δὲ τὴν ἐναντίαν• ἐπὶ φλέγματι γὰρ ὑγροτέρῳ καὶ ψυχροτέρῳ διαβρέχοντι τὸν ἐγκέφαλον γίνεται. παρέπεται δὲ τοῖς ληθαργικοῖς πυρετὸς βληχρὸς οὐ. πάνυ δακνώδης μετὰ καταφορᾶς οἱ δὲ σφυγμοὶ τούτοις μεγάλοι τε καὶ

ἀραιοὶ καὶ κλονώδεις εἰσίν, ἡ ἀναπνοὴ δὲ ἄγαν ἀραιὰ καὶ ἀσθενής, ὑπνώδεις τε διὰ παντός εἰσι καὶ δυσέγερτοι καὶ δυσαπόκριτοι, κἂν ἐρωτηθῶσι, καὶ ἐπιλήρημονες καὶ παρανοοῦσι χασμώνται τε συχνῶς καὶ μένουσιν ἔσθ' ὅτε κεληνότες ὡς ἐπιλανθανόμενοι μῦσαι τὸ στόμα• διαχωροῦσι δὲ διὰ γαστρὸς οἱ μὲν πλείους ὑγρότερα, τισὶ δὲ καὶ τούναντίον ἢ γαστῆρ ἀποξηραίνεται, καὶ οὔρουσιν, ὅποια τὰ τῶν ὑποζυγίων• τινὲς δὲ καὶ τρέμουσι καὶ περιδροῦσιν.

63. GALENUS Med. Quod animi mores corporis temperamenta sequantur {0057.027} Kühn volume 4 page 787

65. Pseudo-GALENUS Med. Definitiones medicae {0530. 041} Volume 19 page 416 line 7

66. ALEXANDER Med. Therapeutica {0744.003} Volume 1 page 595 line 23 Θεραπεία τῆς διὰ σφηνωσιν αἵματος γινομένης μελαγχολίας: Εἰ δὲ ὕλη αἱματικοῦ χυμοῦ σφηνωθείη περὶ τὸν ἐγκέφαλον, τότε θαρρῶν τὴν ἐν τῷ μετώπῳ φλέβα τέμνει• μετὰ γὰρ τὴν ἐξ ὄλου τοῦ σώματος κένωσιν τὴν τοπικὴν ἤδη προσάγων θεραπείαν οὐδὲν βλάβεις. (25) ἄνευ δὲ τοῦ πᾶν ἀπέριπτον ἐργάσασθαι, εἰ περὶ τὴν κεφαλὴν ἐνεργεῖν@1 (597) τι βουληθείης, ἀδικήσεις μᾶλλον ἢ ὠφελήσεις, ἐπὶ τὸ πεπνονθὸς ὕλην ἐπισπώμενος πλείονα.

67. PAULUS Med. Epitomae medicae libri septem {0715.001} Book 3 chapter 6 section 3.11. Περί μνήμης ἀπωλείας καὶ λογισμοῦ καὶ κάρου καὶ μωρώσεως.

(1) Ἡ τῆς μνήμης ἀπώλεια πῆ μὲν καθ' ἑαυτὴν συμβαίνει, πῆ δὲ καὶ μετὰ τινος βλάβης τοῦ λογισμοῦ, καθάπερ καὶ ἡ τοῦ λογισμοῦ βλάβη

καθ' αὐτὴν πρότερον συμβαίνει, κάππειτα ἐπακολουθεῖ ἡ τῆς μνήμης•

ἀμφοτέρων δὲ πεπνονθῶτων ἢ καλουμένην συνίσταται μώρωσις. αἰτίαν

δὲ στήναι καὶ νῦν τὴν συστάσαν δυσκρασίαν• ἀλλ'

εἰ μὲν ὑγρὰ μόνον

εἴη, τῆς τε μνήμης καὶ τοῦ λογισμοῦ κάκωσιν οἷσει
νωθρότητάς τε καὶ

καταφορὰς καὶ ὕπνους μακροὺς καὶ βαθεῖς• εἰ δὲ
μετὰ ψυχρότητος,

κάρους τε καὶ ληθάργους. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ
ξηρότης μόνη μὲν ἀγρυ-

πνίας ἐπάγει, μετὰ δὲ θερμότητος παραφροσύνας τε
καὶ φρενίτιδας.

συνίστανται δὲ αὐταὶ αἱ δυσκρασίαι ποτὲ μὲν κατὰ
τοὺς χυμοὺς, ποτὲ

δὲ κατὰ τὰς τοῦ ἐγκεφάλου κοιλίας ἢ κατὰ τὰ ἐν
αὐτῷ ἀγγεῖα ἤγουν

κατὰ τὴν παρεσπαρμένην ὑγρότητα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ
τοῦ ἐγκεφάλου

σῶμα ἢ καὶ τῶν κροταφιδῶν μυῶν τι τοιοῦτον παθό-
ντων. εἰ δὲ που

συνεπιμιχθῶσιν ἑαυτοῖς οἱ χυμοί, καὶ τὸ πάθος
τοιοῦτον οἷσους• πρό-

τερον δὲ ἀπλή ἢ σύνθετός ἐστιν ἡ δρῶσα δυσκρασία,
ἐκ τῆς τῶν ἐκ-

κρινομένων ἰδέας μαθήσει. ὅτι μὲν γὰρ ἡ τῆς μνήμης
καὶ τοῦ λογισμοῦ

ἀπώλεια ψύξεως ἔκγονος ὑπάρχει, ἴσμεν• εἰ δὲ που
καὶ μεθ' ὑγρότητος

ἢ ξηρότητος, μαθησόμεθα ἔκ τε τῶν ἐκκρινομένων
καὶ τῆς τοῦ κάμνον-

τος ἕξεως τε καὶ κράσεως καὶ τῆς τοῦ βίου διαγωγῆς
ῶρας τε καὶ χώρας.

68. GALENUS Med. De locis affectis libri vi
{0057.057} Volume 8 page 160 line 18

69. 7. GALENUS Med. De symptomatum causis
libri iii {0057.044} Volume 7 page 152 line 8

70. Pseudo-GALENUS Med. Definitiones medicae
{0530.041} Volume 19 page 412 line 16

σλδ'. Φρενίτις ἐστὶ παρακοπή διανοίας μετὰ ὀξέος
πυρετοῦ καὶ κροκιδισμοῦ καὶ διανοίας ἔκστασις καὶ

(413) τῶν κατὰ φύσιν αὐτῆς ἐμποδισμὸς καὶ λήθη
τοῦ φρονεῖν. ἢ παρακοπή φρενῶν σύντονος μετὰ
τρόμου καὶ φωνῆς ἀσαφείας καὶ ψηλαφήσεως γενο-
μένης τούπιπταν ὑπὸ κακοήθους πυρετοῦ.

71. GALENUS Med. De symptomatum differentiis
liber {0057.043} Volume 7 page 60

72. Ο Θεόφιλος ἦταν επιδαύριος γιατρός και κωμω-
διογράφος,. Βλέπε Βερέττας Μάριος. Μέγα
Ονομαστικόν ἢ τα ονόματα των Ελλήνων. Στη
Λαρούς βρήκα Θεόφιλο κωμωδιογράφο σύγχρονο
του Φιλίππου και Μεγάλου Αλεξάνδρου, ο οποίος
έγραψε μεταξύ άλλων κωμωδία με το όνομα Ιατρός.
. Κωνσταντινίδης ναι.

73. GALENUS Med. Quod animi mores corporis
temperamenta sequantur {0057.027} Kühn volume
4 page 777

74. ALEXANDER Med. Therapeutica {0744.003}
Volume 1 page 575 line 17: Περί παρέσεως. Τὸ
τῆς παρέσεως πάθος, ὃ καὶ παράλυσιν ὀνομάζειν
εἰώθασιν, οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀναισθησία καὶ ἀκίνησία
τῶν πεπονθότων τόπων ἐστί• διαφέρει δὲ

τῆς ἀποπληξίας, ὅτι αὐτὴ μὲν τοῦ παντὸς σώματός
ἐστὶν ἀναισθησία καὶ

ἀκίνησία μετὰ βλάβης τῶν ἡγεμονικῶν ἐνεργειῶν
καὶ τρόπον τινὰ θάνατος

75. GALENUS Med. In Hippocratis librum iii epi-
demiarum commentarii iii {0057.090} Kühn volume
17a page 692 : «Περὶ δὲ τοῦς παροξυμοὺς λήθη
(5) καὶ ἄφεσις καὶ ἀφωνία»

76. Pseudo-GALENUS Med. Definitiones medicae
{0530.041} Volume 19 page 427 line 9: Σκελοτύρβη
ἐστὶν εἶδος παραλύσεως ὥστε περιπατεῖν ἐπ'
εὐθείας μὴ δύνασθαι, καὶ ποτὲ μὲν κατ' εὐθῆ

77. PAULUS Med. Epitomae medicae libri septem
{0715.001} Book 3 chapter 6 section 3.12.Περὶ
σκοτωματικῶν.(1)

Τὸ σκοτωματικὸν πάθος συνίσταται ψυχροῦ καὶ
γλίχρου χυμοῦ

καταλαβόντος τὸν ἐγκέφαλον, ὅθεν ὑπὸ μικρᾶς
οὔτοι προφάσεως ἐτοίμως καὶ καταπίπτουσιν, ποτὲ
μὲν στρεφόμενά τινα βλέποντες ἕξωθεν, οἷον
τροχοὺς ἢ δίνας, ἢ καὶ αὐτοὶ στραφέντες, ποτὲ δὲ καὶ

θαλφθέντες τὴν κεφαλὴν κινουμένων τῶν ἐν αὐτῇ
χυμῶν ἢ καὶ τοῦ πνεύματος, (5)

ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ θλιβομένων τῶν ἐμπροσθίων κοιλιῶν
τοῦ ἐγκεφάλου

κατὰ τὰς ἀνατρήσεις τοῦ κρανίου ῥαγέντος• ἐφ' ὧν
καὶ σφοδραὶ ὀδύ-

ναι γίνονται. προηγείται δὲ τῶν μὲν κατὰ πρωτοπά-
θειαν τῆς κεφαλῆς @1

πασχούσης ὀδύνη κατ' αὐτὴν σφοδρὰ καὶ βάρος καὶ
ἦχος τῶν ὠτων...

78. GALENUS Med. De locis affectis libri vi
{0057.057} Volume 8 page 201

79. Pseudo-GALENUS Med. Definitiones medicae
{0530.041} Volume 19page 415 line 7

σμγ'. Τυφωμανία ἐστὶ λήθαργος παρακοπτικὸς ἢ
παρακοπή ληθαργική. ἢ οὕτως. τυφωμανία ἐστὶ
μικτὸν ἐκ φρενίτιδος καὶ ληθάργου πάθημα.

80. ταῖς φρενίτισι δ' ἴδιον ἐξαίρετον ὑπάρχει τὸ μὴδ'
ἐν ταῖς παρακμαῖς τῶν πυρετῶν παύεσθαι τὴν
παραφροσύνην. οὐ γὰρ ἐπὶ συμπαθεία κατ' ἐκείνην
τὴν νόσον ὁ ἐγκέφαλος πάσχει, ἀλλὰ κατ'
ἰδιοπάθειάν τε καὶ πρωτοπάθειαν κάμνει, καὶ διὰ
τοῦτο κατὰ βραχὺ τε συνίσταται τοῦτο τὸ πάθος καὶ
οὐκ ἐξαίφνης παρακόπτουσιν ἢ ἀθρόως, ὡς ἐπὶ τοῖς
ἄλλοις μορίοις, ὅσα προεῖπον ἀρτίως. (VIII K. 329)

81. GALENUS Med. De symptomatum differentiis
liber {0057.043} Volume 7 page 60

82. GALENUS Med. Quod animi mores corporis
temperamenta sequantur {0057.027} Kühn volume
4 page 777

83. Alexander Med. Therapeutica 90744.003)
Volume 1 page 509

84. • Μανδραγόρας (Mandragora): Δραστικότερο
ναρκωτικὸ φυτό. Χορηγεῖτο ὡς ἐκχυμα ἢ ἐμπλα-
στρο. Ἡ πρώτη αναφορά του ἀνάγεται στον
Πυθαγόρα, ὁ ὁποῖος εἶχε πρῶτος περιγράψει τὴν
«ανθρωπόμορφη» ρίζα τοῦ μανδραγόρα

• Μήκων (Papaver somniferum): Ἰσχυρὸ υπνωτικὸ,
παυσίπονο, κατευναστικὸ

• Μηκωνίς (Euphorbia exiqa ή vetusa): Εἶδος

μαρουλιού (εφορβίου), ἀπὸ τοῦ ὁποῖο εξαγόταν
χυμὸς παρόμοιος τῆς μήκωνου

• Υοσκύαμος (Hyoscyantus albus): Αντισπασμωδικὸ
κατὰ τοῦ τετάνου, σε νευραλγίες.

85. Ὁ Γαληνὸς πρῶτος φέρεται νὰ προτείνει ὄπιο
γὰ τὰ υπερδραστήρια παιδιὰ (Goodman & Gilman,
1975)

Case 22

10

15

The image displays a page of handwritten musical notation, identified as 'Case 22'. The notation is written on a staff and consists of various rhythmic symbols, including vertical lines, circles, and horizontal strokes, some of which are highlighted in red. The notation is organized into several lines, with line numbers 10 and 15 visible on the right side. The symbols appear to be a form of shorthand or shorthand notation for musical rhythm or pitch.

πωδάρων οσον βουβαδόν. λαβουκόν γάμα γόγυ =
 οδον. πύδρον μεν βόζα, ζένος, βυδόν βυγάν =
 νσον βυδ γάρων μυσση χάρις έση =
 άνισ σίμλι βυ σαα βυ βυδονίμα =
 βυ συμβουδτα βυδονίμα,
 βυδονίμα μυσση.
 βυδονίμα βυδονίμα
 βυδονίμα